

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

Szeged

***Az 56-os magyar forradalom hatása a két német állam
kapcsolatának alakulására***

***Influences of the Hungarian Revolution on the Changes of
Relations between the Two German States***

Konzulens:

Név: Dr. Majsa József

Beosztás: Adjunktus

Tanszék: Politológiai Tanszék

Készítette:

Név: Dékány Enikő

**Szak: Nemzetközi tanulmányok
mesterszak**

Európa-tanulmányok szakirány

Szeged, 2014.

Összefoglaló

Jelen dolgozatom fő témájának a két német állam kapcsolatának vizsgálatát választottam egy olyan esemény kapcsán, amely a magyar történelemben kiemelkedő helyet foglal el. Tisztában vagyok azzal, hogy a történelmünk igen kedvelt kutatási területéről van szó, amikor az 1956-os magyar forradalom kerül előtérbe. Azonban szeretnék kilépni abból a körből, ahol kizárólag a magyar eseményekkel foglalkoznak. Ennek érdekében a forradalomra adott nemzetközi reakciók tükrében vizsgáltam, mert az 1956-os eseménysorozat nemcsak a magyar történelemre gyakorolt olyan hatást, amely még évekkel/évtizedekkel utána is érződött.

A történelmi téma miatt főleg másodlagos forrásokkal találtam szemben magam. Azonban ezek alapján is izgalmas történet rajzolódott ki. Annak érdekében, hogy a munkám minél teljesebb körű legyen, kutatást végeztem Németországban, ahol eredeti újságokat és újságkivágásokat, rölapokat, illetve ebben témában született könyveket tanulmányozhattam. Rengeteg anyagot sikerült találnom, amiért hálás vagyok a Haus der Geschichte dolgozóinak és a Campus Hungarynek a kutatás megvalósulásában való közreműködésükért.

A dolgozat felépítését tekintve szükségesnek tartom, hogy bemutatásra kerüljön a magyar politikai rendszer kialakulása a második világháború végétől az 1955-ös évig. Itt a politikai rendszer változásaira kívánok bővebben kitérni. Ennek keretében a bel- és külpolitika alakulása, a belső harcok és a társadalom felépítése is érintve lesz. Továbbá szükségesnek tartom, hogy Németország esetében is bemutatásra kerüljenek azok a töréspontok, melyek kiváltották, majd pedig stabilizálták a területet megosztottságát. A dolgozat témáját tekintve ez azért is fontos, mert ez a megosztottság a két német állam között csak fokozódott a magyar forradalom hatására. Külön fejezetben foglalkozom majd röviden a 1953-ra kialakult helyzettel. Hiszen ez is meghatározó szerepet játszott az NDK reakciójában a magyar forradalom megítélése során.

Miután ezeket a részleteket sikerült tisztázni, röviden összefoglalom az 1956-os forradalom előzményeit és történéseit is. Majd végül bemutatom ennek kapcsán, hogy a kutatásom alapján ez milyen formában érintette a két német államot. Továbbá ismertetem a politikájukon keresztül megjelenő reakciójukat. Kitérek arra is, miként hatott a Szovjetunió a forradalom megítélésére, és ez hogyan határozta meg az újraegyesítés kérdését.

Tartalom

Összefoglaló	1
I. Bevezetés	3
II. Európa 1945-55	3
II. 1. Magyarország 1945-53.....	4
II. 2. Németország	8
II. 2. 1. A háború lezárása, a megszállás és a megosztás	8
II. 2. 2. A két német állam megalakulása	11
II. 2. 3. Német Szövetségi Köztársaság (NSZK).....	13
II. 2. 4. Német Demokratikus Köztársaság (NDK)	17
III. Kommunista rendszerek 1953-1955	19
III. 1. A szovjet blokk 1953-55: az első feszültségek.....	19
III. 2. Magyarország 1953-55	20
IV. Magyarország 1956	22
IV. 1. Úton a forradalom felé.....	22
IV. 2. Az 56-os forradalom	23
V. Az NSZK és NDK 1956-ban.....	28
VI. Nemzetközi helyzet.....	38
VII. Az 1956 utáni megtorlás és konszolidáció	40
VII. 1. Magyarország	40
VII. 2. Az 1956 utáni két német állam.....	42
VIII. Következtetések	43
Felhasznált irodalom, források	46

„Aki történelmet olvas, mindig a sorok közt olvasson.”¹

I. Bevezetés

A felelősség már a történelem kezdete óta fontos szerepet játszik az emberiség életében. Ugyanis minden tett után, amit elkövetünk, viselnünk kell a felelősséget és a következményeket. Ez vonatkozik azokra a történelmi eseményekre is, amelyek befolyásolják a sorsunk alakulását. E felelősségtudat miatt fontos, hogy feltárjuk az események hátterét is.

Az 1956-os magyar forradalom kiemelkedő részét képezi a magyar és a világtörténelemnek is. Ugyanis nem csak ránk gyakorolt olyan hatást, amely meghatározta a későbbi eseményeket. Erre bizonyíték az is, hogy az Egyesült Nemzetek Szövetségének² Közgyűlése sokáig tartotta napirendjén a magyar kérdést, melyről rendszeresen folyt vita.³ A magyar nemzetben leginkább az hagyott nyomot, hogy az ENSZ nem cselekedett és nem segített az elnyomó hatalommal szemben. Cserbenhagyták a forradalmat, mert a Szuezi-csatornánál kialakult helyzetet stratégiaileg és gazdaságilag is fontosabbnak ítélték meg.⁴

Ugyanakkor azt is fontos megemlíteni, hogy a magyarországi események is ugyanúgy hatással voltak a világ sorsának alakulására, különösen a két Németország kapcsolatára, amit majd a későbbiekben kívánok bővebben kifejteni.

II. Európa 1945-55

A világtörténelemben rengeteg olyan dátum van, melyhez olyan események kapcsolódnak, amelyek nagy hatással voltak a világ alakulására. Néha ez csak helyi szinten érződött, néha azonban világszerte is éreztették az erejüket.

¹ Gárdonyi Géza.

² Az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapokmányát 1945. június 26-án fogadták el San Francisco-ban. Céljai többek között: véget vetni a háború borzalmainak; megteremteni és megőrizni a nemzetközi békét és biztonságot. Továbbiakban: ENSZ. Magyar ENSZ Társaság: Alapvető tények az ENSZ-ről. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2013.

³ Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv (szerk.): A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956-1963. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2006. Az ENSZ Közgyűlése többször tartott rendkívüli ülést a magyar ügygel kapcsolatban és több határozatot is hozott 1956 novembere és 1962 decembere között.

⁴ Itt azonban azt is ki kell emelni, hogy a Szuezi-csatorna hamarabb számított beavatkozásra váró területnek, mint Magyarország. A tárgyalások már megelőzően zajlottak, és akutabb problémának számított.

Elegendő csak a jelenkorra gondolnunk és rengeteg ilyen dátummal találjuk szembe magunkat. Például a második világháború kirobbanása, melyet (szinte) mindenki tud napra pontosan. De említhetnénk a lezárását is, vagy az atombombák bevetését is Nagaszaki és Hirosima esetében...

Európában különösen jelentős a második világháború vége. Sok országban zajlottak harci események, és mindegyiknek újra kellett építenie a berendezkedését valamilyen mértékben. Ez megmutatkozott abban is, hogy sok országban előbb vagy utóbb politikai fordulat következett be a háború utáni időszakban. Bár nem szabad elfelejtkezni arról, hogy ezek a politikai fordulatok egy szervesnek nem nevezhető folyamatnak voltak a részei. Ezért is nem meglepő, hogy idővel fel-fellángoltak az ellenállás kisebb szikrái.

A következő két alfejezetben röviden azt kívánom bemutatni, hogy Magyarország és a két Németország története/sorsa miként alakult a második világháború után. Ezt egészen 1953-ig vázolom fel. Ugyanis ekkor szintén egy jelentős eseményt kell kiemelnünk, ami egy újabb fejezet kezdete lesz.

II. 1. Magyarország 1945-53

Magyarország esetében 1944-től kell kezdeni a vizsgálatokat. Ugyanis a későbbi sorsának az alakulását jelentősen befolyásolta az, hogy nem tudott a háborúból kapitulálni, és már ekkor megszállt területté vált. Először, 1944. március 19-én következett ez be. Ekkor a németek foglalták el az országot, és az őket támogató nyilasok kerültek hatalomra. Ettől a rendszertől elhatárolódott a többi párt.

1944 augusztusában megkezdődött az ország felszabadítása. Kezdetben úgy tűnt, hogy a szovjeteknek köszönhetően újra önálló lehet a magyar állam. Ezt az elgondolást támasztotta alá az is, hogy nemzeti bizottságokat hoztak létre, melyeknek tagjai az újra alakuló pártokból⁵ kerültek ki. Ezeknek a bizottságoknak kellett ellátnia a különböző közigazgatáshoz tartozó feladatokat. A pártok közös programmal rendelkeztek⁶ és a már felszabadult területeken többpárti demokratikus választást tartottak, melynek

⁵ Margitáné Vizi Éva: A nemzeti bizottságok megalakulása és pártharcok a kisvárdai járásban (1945-1946). 2. o. <<http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/253-259.pdf>> (2014.04.14.) Például itt, a kisvárdai járásban megjelent a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Radikális Demokrata Párt, a Polgári Demokratikus Párt és a Nemzeti Paraszt Párt is.

⁶ Az államszocializmus kora Magyarországon és Kelet-Közép-Európában. Bencsik Péter honlapja. <<http://allamszocializmus.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=717916#koal>> (2014.04.14.) A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megalakulásakor közös programot hirdettek meg, amelyet az Ideiglenes Nemzeti Kormány alatt többnyire végrehajtottak. A program elemei: a német szövetség felbontása; a háborús bűnösök megbüntetése; a felszabadításban való részvétel; demokratikus átalakulás; a tőke korlátozása; földreform, melyet 1945 tavaszán véghezvittek. Ezzel a parasztság több évszázados álma valósult meg.

eredményeképpen megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés.⁷ A kormány vezetője Dálnoki Miklós Béla lett. Az ő vezetésével kötötte meg a kormány 1945. január 20-án a moszkvai fegyverszünetet, és működtek együtt a Szövetségi Ellenőrző Bizottsággal. Úgy tűnt, hogy az országnak sikerült a demokrácia útjára térnie, hiszen általános és titkos választójog gyakorlásával tartották meg az első, egész országra kiterjedő választásokat. Ezen a választáson a Független Kisgazda Párt nyert, ekkor még Tildy Zoltán került a miniszterelnöki pozícióba, de miután 1946-ban meghatározták a köztársasági államformát, Tildyt köztársasági elnöknek választották és a miniszterelnök pedig Nagy Ferenc lett. A politikai rendszer helyreállításával a pénzügyit is rendbe tették, és bevezették a forintot.⁸

Azonban arról sem lehet elfelejtkezni, hogy nem csak pozitív események történtek az ország területén. Ugyanis már a koalíciós időszakban is olyan problémákkal kellett szembenézni, mint a nemzetiségi kérdés⁹, a békeszerződés aláírásának következményei¹⁰ és a belső hatalmi harcok¹¹. Utóbbit mi sem mutathatta jobban, mint a Belügyminisztérium Államvédelmi Osztályának¹² a tevékenysége, amely egy köztársaság elleni összeesküvést fedezett fel és ennek eszmei szerzői a FKGP vezetésből kerültek ki.¹³

Amikor a következő választásra 1947-ben sor került, már olyan nemzetközi helyzet uralkodott, ami arra sarkallta a kommunista vezetőket, hogy cselekedjenek a hatalom megszerzése érdekében. Ennek köszönhető a „kékcédulás” jelzővel illetett választás is.¹⁴ Az ellenfeleket folyamatosan iktatták ki,¹⁵ majd 1948 júniusában a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt egyesülésével létrejött a Magyar Dolgozók Pártja¹⁶. 1949. február

⁷ Gyarmati György: Magyarország története – Demokráciából a diktatúrába 1945-1956. Kossuth Kiadó, Budapest, 2010. 10-11. o. [továbbiakban: Gyarmati 2010.] http://www.academia.edu/6316539/Gyarmati_Gyorgy_-_Magyarország_tortenete_1945-1956_ (2014.04.29.) „a kormányban ténylegesen a kommunisták pártképviselője volt a legerősebb.”

⁸ Gyarmati 2010. 7-27. o.; 1946. augusztus 1-jén bevezették a pengő helyett a forintot.

⁹ Horváth István és Németh István: ...És a falak leomlanak. Magvető Kiadó, Budapest, 1999. 61-80. o. [továbbiakban: Horváth 1999.] Németek kitelepítése, csehszlovák-magyar lakosságcsere, kisebbségvédelem.

¹⁰ Horváth 1999. o. 58-61. Például az 1937. évi határok visszaállítása.

¹¹ Gyarmati 2010. 23. o. B-listázás, vallásos szövetségek betiltása...

¹² A Kommunista Pártot szolgálta ki. [továbbiakban: ÁVO.]

¹³ Gyarmati 2010. 34-36. o. „a belpolitikában kiteljesedőben volt az a politikai törekvés, melyet Rákosi Mátyás 1945 decemberében, a nemzetgyűlési választások nyomán tett pártja - nem hivatalos - programjává: „a kisgazdapártot elemeire kell darabolni”.”

¹⁴ Gyarmati 2010. 37. o. „az MKP még így sem érezte biztosítva a hön áhított választási elsőség megszerzését. [...] az ideiglenes választói névjegyzék-kivonatokból (az úgynevezett kék cédulákból), amelyek azok számára készültek, akik a voksolás napján nem állandó lakhelyükön szavaztak (például a vasutasok). [...] Biztosnak tekinthető, hogy ezzel a módszerrel 62 000 többszavazathoz jutott az MKP, de egyes kutatók ennek a kétszeresét valószínűsítik.

¹⁵ Gyarmati 2010. 36. o. A felmorzsolás módszerét alkalmazó technikát nevezzük „szalámi taktikának”.

¹⁶ Továbbiakban MDP.

elsején megalakították a Magyar Függetlenségi Népfrontot a demokratikus pártok összefogásaként, amellyel kialakult az egypártrendszer.¹⁷

Ezután megkezdték a gazdaság átalakítását is. Fokozatosan minden üzemet államosítottak,¹⁸ és párhuzamosan megszervezték a parasztok szocialista típusú szövetkezetekbe¹⁹ való betagolását is. A szakszervezetek is megszűntek önálló érdekvédelmi szervezeteknek lenni, és betagozódtak az állami hatalom alá. Továbbá államosításra kerültek az oktatási és kulturális intézmények is. A folyamatot az 1949. augusztus 18-án elfogadott alkotmánnyal zárult le.²⁰

Az új alkotmány elfogadásával bár látszólag megerősítették a demokráciát, a valóságban azonban még inkább megcsorbították a demokratikus intézmények²¹ erejét. Emellett a közigazgatás is átalakításra került, önkormányzatok helyett megszervezték a tanácsokból álló rendszert, amely a szovjet mintát követte. Azonban ezek a szervek is alá voltak rendelve a pártnak és csak a végrehajtásban volt szerepük. Az MDP szava döntő volt az élet minden területén, ideértve akár az egyes bírósági ítéleteket is. A pártban kiemelkedtek azok a személyek, akik Moszkvából tértek vissza. A párt főtitkára Rákosi Mátyás volt, aki korlátlan hatalmat gyakorolt.²²

A gazdaság átalakítása során az államosítás játszotta a főszerepet, de megjelent a tervgazdálkodás intézménye is. A termelés csak meghatározott keretszámok mellett folyhatott és a piaci törvények nem érvényesülhettek.²³ A főcél az volt, hogy Magyarország a „vas és acél országa” legyen. Annak ellenére, hogy a természeti adottságok nem támasztották alá ezt.²⁴

Ennek a túlzott iparosításnak volt az is az eredménye, hogy a lakosság ellátása veszélybe került. Ismételten bevezették a jegyrendszert, a hiánycikkek közé tartozott a ruha

¹⁷ Gyarmati 2010. 47. o.

¹⁸ Gyarmati 2010. 47. o. A legjelentősebb közé tartozik az, amikor „1948 tavaszán államosították a száznál több alkalmazottal működő üzemeket, vállalatokat, de ekkor már a törvényesség látszatára sem ügyeltek.”

¹⁹ Gyarmati 2010. 61-62. o. „1949-1951 között a paraszti magángazdaságok apadását kétszeresen meghaladó számban nőtt a tsz-tagság létszáma, [...] társadalom egyre növekvő hányada került „az osztályellenség aknamunkájának hatása alá”, vagy éppen „a kulákság és a klerikális reakció uszályába.” A szegényparasztok nem rendelkeztek a szükséges eszközökkel és szaktudással, azonban belépve megkapták ezt. Majd az 1950-es évek elején a középparasztságot (kulákság) is kényszerítették a belépésre.

²⁰ Horváth Jenő, Paragi Beáta és Csicsmann László: Nemzetközi kapcsolatok története 1941-1991. Pannonprint Kft, Veszprém, 2010. 71. o. [továbbiakban: Horváth 2010.] Az alkotmány 1949. augusztus 20-án lépett hatályba, és a Szovjetunió 1936-os alkotmánya szolgált példaként.

²¹ A parlament is csak néhány napot ülésezett évente, akkor is kimerült a feladata abban, hogy rábólintott az elé tett javaslatokra.

²² Gyarmati 2010. 70. o. Pártállami diktatúra jött létre.

²³ A tervgazdálkodás visszasságaira utalt a korabeli vicc is: Mi történik, ha a Szaharában bevezetik a kommunizmust? Hamarosan hiánycikk lesz a homok.

²⁴ Gyarmati 2010. 58. o. Az indok a lehetséges háborús konfliktus volt. „nehézipar címszava alatt a hadiipari és hadsereg-fejlesztési ambícióknak adott elsőbbséget.”

és a cipő is. Fontos azt is megemlíteni, hogy a parasztság helyzete sem javult, hiába volt földosztás. Nem voltak képesek megtermelni az ellátásukhoz szükséges mennyiséget. Ennek több oka is volt. Részben nem rendelkeztek megfelelő tudással és eszközökkel, részben pedig sok földterület életképtelennek bizonyult a kis mérete miatt. Ráadásul 1948-ban megindult a kollektivizálás folyamata is. A parasztságot termelőszövetkezetekbe kényszerítették. Az ellenállókkal szemben nem riadtak vissza az erőszak alkalmazásától sem a cél elérésének érdekében.²⁵

A hatalmi berendezkedést és a társadalomban uralkodó hangulatot meghatározta, hogy Rákosi is hitt abban, hogy az ellenséget a párton belül is keresni kell. A rendszer ellenségeinek tartott személyeket letartóztatták és felelősségre vonták. A koncepciós pereknek rendszerhű kommunista vezetők is áldozatul estek.²⁶ Minden letartóztatásnak és pernek közös jellemzői voltak a kegyetlen kínzás, zsarolás és fenyegetés a beismerő vallomás megtételének érdekében. A per résztvevőinek betanult szövegeket kellett elmondaniuk. Az ítélet már a per kezdete előtt megszületett.²⁷ Ugyanakkor nemcsak a párton belül keresték az ellenséget. Nem fogadták el az egyházak létezését.²⁸ Több papot, egyházi méltóságot pedig börtönbe zártak.²⁹ A koncepciós perek egyik célja a katolikus egyház megtörése volt.

A koncepciós perek is hozzájárultak ahhoz, hogy az egész lakosság rettegésben élt. A korábbi felsőosztály tagjait leköltöztették falura és az ottani földeken való munkára kötelezték őket. A városban maradt ingatlanjaikat és ingóságait a párt vezetői vették magukhoz. Azonban nemcsak a gazdagabbakat érték atrocitások. Bárkít feljelenthettek névtelenül,³⁰ és ennek eredményeként munkatáborokba hurcolhatták őket. „A

²⁵ Gyarmati 2010. 65. o. Kezdetben csak az adókat és a beszolgáltatási terheket növelték. Aki nem tudták ezeket teljesíteni, azoktól minden mozdíthatót elvettek. Ez volt a padlássöprés időszaka. Sok parasztot letartóztattak vagy megverték. Sokan még ekkor is ellenálltak. A módosabb parasztokat (kulákokat) különösen súlyos üldöztetés érte. Gyakran mindenüket elvették és gyermekeik nem járhattak középiskolába. A termelőszövetkezetekbe nem léphettek be. Sokan ellentételezés nélkül lemondtak a földjeikről az állam javára.

²⁶ Gyarmati 2010. 51-57. o. Az egyik legismertebb esetnek számít Rajk László pere. Több társával együtt kivégezték 1949-ben. Később életfogytiglani börtönre ítélték utódját is, Kádár Jánost.

²⁷ Gyarmati 2010. 51-57. o. A letartóztatások és vallatások kivitelezője a diktatúra politikai rendőrsége, az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) volt. Ez korábban még Államvédelmi Osztály néven működött.

²⁸ Gyarmati 2010. 47. o. Az egyházi iskolákat államosították, és hamarosan megszüntették a kötelező hittanoktatást is. Feloszlatták a legtöbb szerzetesrendet is.

²⁹ Gyarmati 2010. 48. o. Például Mindszenty József bíboros érsek.; 58. o. „A Rákosi-korszakban - mai ismereteink szerint - közel 300 pap és 170 szerzetes, összesen 470 klerikus ellen folytattak elmarasztaló ítélettel vagy internálással záruló koncepciós büntetőeljárást.”

³⁰ Gyarmati 2010. 69. o. „1950 tavaszától 1953 májusáig - három év leforgása alatt - összesen több mint egymillió büntetőeljárás megindítását kezdeményezték az ügyészségnél.” Már az is elég indok volt, ha valaki nem vett részt Rákosi és Sztálin éltetésében.; 83. o. A két vezér körül személyi kultusz bontakozott ki.

leghírhedtebb tábor Recsken működött, ahol a rabok kőfejtőben dolgoztak embertelen körülmények között.”³¹

II. 2. Németország

II. 2. 1. A háború lezárása, a megszállás és a megosztás

Már a második világháború európai szakaszának befejezésekor, Németország kapitulációjával mindenki számára világosan látszott, hogy a korábbi hatalmi rendszer nem tartható fent. Ráadásul Németország elvesztette az önállóságát, hisz a győztes hatalmak³² megszállás alá vonták az ország egész területét. Azonban a győztesek sem tudtak mindenben megegyezni és olyan nézeteltérések merültek fel, melyek végül elvezettek a megosztottsághoz. Németország fontos terület volt, melyet egyik fél sem kívánt odaadni a másiknak. A hidegháborúhoz vezető tettek és események egyike volt ez.

Már a háború során felmerült a német helyzet rendezésének kérdése. Az 1943-as moszkvai konferencián megegyeztek a vezető hatalmak egy tanácsadói bizottság³³ létrehozásában, amely feladatául az európai területek rendezését és az együttműködés biztosítását kapta. A legfontosabb célkitűzésnek Németország demilitarizálását lehet tekinteni, de ezenfelül jelen volt a demokratizálás és a gazdasági egység megtartásának igénye is. A megszállási övezetekre osztásáról is még a háború lezárása előtt egyeztek meg.³⁴ A német kapituláció után a potsdami konferencián határozták meg a leszerelés és a demilitarizálás menetét. Fontos volt a szövetséges hatalmaknak, hogy Németország a későbbiekben ne legyen képes a haditermelésre.

A második világháború lezárásakor a német háborús bűnösök felelősségre vonása precedens volt, amely új szakaszt nyitott a nemzetközi jog történetében. „Ugyanis először

³¹ Mozaik web-tankönyv: A Rákosi-diktatúra. <http://www.mozaweb.hu/Lecke-Tortenelem-Tortenelem_8-A_Rakosi_diktatura-102082> (2014.04.29.) Például: „A recski kényszermunkatábor egyik rabja eredetileg meteorológus volt. Őt azért hurcolták el, mert a rádió időjárásjelentésében a következőket mondta: „Északkelet felől hideg, viharos szél tör be hazánkba.” Ezt az ÁVH „meteorológiai jelentésnek álcázott imperialista propagandának” minősítette. Északkeleti szomszédunk ugyanis a Szovjetunió volt. A szerencsétlen embert rabtársai emiatt csak „északkeleti betörésnek” nevezték.”

³² Egyesült Államok, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország.

³³ Mezei Géza: Németország és a hidegháború. Új Mandátum, Budapest, 1999. 16. o. [továbbiakban: Mezei 1999.] Azonban már ekkor érződtek a nagyhatalmak közti ellentétek, ami miatt a londoni székhelyű Európai Tanácskozó Testület kudarcot vallott.

³⁴ Németh István: A kettészakított Németország. Két világrendszer árnyékában. Rubiconline, 1997/5-6. Európa. <http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_ketteszakitott_nemetorszag_ket_vilagrendszer_arnyekaban/> (2014.03.14.) [továbbiakban: Németh 1997.] 1944.09.12. London, még a berlini szektorfelosztást is tartalmazta az egyezmény. 1945 februárjában a jaltai konferencián döntöttek arról, hogy külön megszállási övezetet biztosítanak a franciáknak a brit és az amerikai övezet rovására.

fordult elő a történelemben, hogy elítéljenek embereket támadó háborúk tervezése, béke elleni, háborús és emberiség elleni bűncselekmények miatt.”³⁵ A szövetségesek folyamatosan alakították ki a tervüket. Ugyanis ehhez hasonlót még sosem éltek meg,³⁶ olyan tetteket ismertek meg, melyek emberi ésszel nehezen felfoghatóak.³⁷ Ugyanakkor ezekért a tettekért nemcsak néhány német katona volt felelős, hanem visszavezethetőek voltak Németország vezető politikusaihoz és hadvezéreihez. Mindez arra az elhatározásra jutatta a szövetségeseket, hogy a német vezetőséget valamilyen módon a háború végeztével felelősségre kell vonni.³⁸ Az ENSZ-közgyűlés 1946 decemberében egyik határozatával jóváhagyta a nürnbergi eljárás elveit, és azoknak a nemzetközi jog elveinek szintjére való emelését. Szintén a potsdami konferencián határozták meg Németország közigazgatásának kialakítását. Itt a decentralizáció és a helyi szervek felelősségérzetének növelése kapott nagyobb szerepet. Emellett ideiglenes szabályozásra kerültek a keleti német határok. A megvitatott témák közé tartozott a jóvátétel kérdése és az európai területek helyreállítása is. Hasonlóan a magyar helyzethez, kezdetben Németország esetében is úgy látszott, hogy politikailag demokratikus rendszert fognak kialakítani, ahol érvényesülnek a demokratikus elvek és intézmények.

Németország megszállását a négy nagyhatalom együttesen hajtotta végre. Berlinben mind a négy nagyhatalom fegyveres erői jelen voltak, azonban a megszállást eltérő elképzelések mentén valósították meg.³⁹ Franciaország rátelepedett a Saar-vidékre, amit teljes mértékben a befolyása alá vont. Ráadásul a közigazgatást is nagyrészt közvetlenül irányította. Nagy-Britannia gyakorlata hasonló volt az amerikaihoz és viszonylag hamar kiépítették a többlépcsős közigazgatási rendszert. Az amerikaiak megtartották a német

³⁵ Múlt-kor történelmi portál: Hatvan évvel ezelőtt kezdődött a nürnbergi per <<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=11596&print=1>> (2014.03.23.)

³⁶ A történelem folyamán még soha nem fordult elő ennyire tudatos, módszeres és szisztematikus népirtás. Bár a népirtás már a második világháború ideje alatt sem volt egy új keletű fogalom.

³⁷ Sántha Ferenc: Az emberiség elleni bűncselekmények. MISKOLCI JOGI SZEMLE 3. évfolyam (2008) 1. szám 51. o. <www.mjsz.uni-miskolc.hu/200801/5_santha.pdf> Közismert példák a népirtásokra, melyek nem nemzetközi jellegűek voltak: az első világháborúban elkövetett örmény népirtás, a 731-es alakulat biológiai fegyverekkel folytatott tevékenysége Mandzsúriában, illetve a volt Szovjetunió területén a holodomor, vagy a pl. fehéroroszk és kalmükök megsemmisítését célzó népirtások.

³⁸ Darge, Tobias: Kriegsverbrechen im nationalen und internationalen Recht (Unter besonderer Berücksichtigung des Bestimmtheitsgrundsatzes). Springer Verlag, Berlin, 2011. 49-101. o. A St. James-deklarációban már bírói eljárás során végrehajtott felelősségre vonás jelent meg. A kezdeti próbálkozások után egyik igazi alapként az 1943-ban tartott moszkvai konferencián kiadott Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Szovjetunió és Kína közös nyilatkozatát ismerik el, 1945. augusztus 8-án Londonban egyezményt kötöttek a szövetségesek (USA, Nagy-Britannia, Franciaország és a Szovjetunió) az európai tengelyhatalmak háborús bűnöseinek üldözéséről és megbüntetéséről.

³⁹ Németh 1997. Például a francia kormány úgy gondolta, hogy az Egyesült Államok hamar kivonul Európából, és így majd Franciaország közvetítő szerepet tölthet be a két nagy tengeri, illetve a kontinentális hatalom között.

közigazgatást, azonban vezetőknek olyan személyeket választottak, akik politikailag nem voltak érintettek a korábbi rendszerben. Már ekkor elkezdődött a megszállt területek között a differenciálódás. A nyugati hatalmak közül is az amerikaiak bántak a legjobban a hozzájuk tartozókkal, bár tiltották a megszálló katonák és a lakosság barátkozását. Ezzel szemben a Szovjetunió szinte már a megszállás kezdetekor elkezdte a saját képére formálni a megszállt területek gazdasági és közigazgatási rendszerét. A szovjetek főbizalmasának számított Walter Ulbricht. A közigazgatás rendszerében mélyre menő tisztogatást hajtottak végre annak érdekében, hogy megszabaduljanak az előző politikai rendszerben tevékenykedő személyektől. Itt is végrehajtották a földreformot, melynek következtében megnöttek a kisparaszti gazdaságok, illetve az állami gazdaságok is. Továbbá megfosztották vagyonuktól a korábbi náci szimpatizáns nagyiparosokat és a legfontosabb iparágakat 1948-ra szocializálták.⁴⁰

A nyugati hatalmaknak nem tetszettek a szovjetek intézkedései. Féltek az ország gazdasági egységét. A létrehozott politikai pártok is sürgették azonban a strukturális változtatásokat.⁴¹ Egyre nyilvánvalóbbá váltak az ellentétek a szövetségesek között. Mindenki másként képzelte el a német területek kezelését.⁴² Bár kezdetben hangsúlyozták Németország egységének fontosságát, a jóvátételi megállapodásokkor különböző területekre osztották fel. Ezekhez a területekhez eltérő gazdasági elképzelések társultak, melyek végül ahhoz vezettek, hogy mély szakadék keletkezett a szovjet és a nyugati megszállási övezetek között. Ez megjelent a hatalmak egymás közötti viszonyaiban is.⁴³

A brit és az amerikai elképzelések hasonlóságának köszönhető, hogy az amerikai megszállás céljainak újrafogalmazása után bejelentették a brit és az amerikai övezet összevonását, amire 1946. december 6-án került sor. Majd több olyan esemény is bekövetkezett, amelyek szintén megerősítették a határozottabb fellépés híveit.⁴⁴ Ennek

⁴⁰ Németh 1997. Körülbelül 200 vállalatot szovjet részvénytársasággá alakítottak, s ezek szovjet jóvátételre termeltek.

⁴¹ Németh 1997. Mindenki tisztában volt azzal, hogy a Morgenthau-tervet nem lehet végrehajtani, mert akkor Németország nem tudná teljesíteni a jóvátételi köteleességét.

⁴² Németh 1997. A Szovjetunió biztonsági érdekekre kívánt hivatkozni és magas jóvátételre törekedett. A britek a hagyományos európai egyensúly-politikához ragaszkodtak, amelyben egy erős és stabil Németország távol tudja tartani a Szovjetuniót a közép-európai térségtől. Az Egyesült Államok is támogatta a brit elképzelést és baráti kapcsolatot kívánt kialakítani Európával. Továbbá fontosnak tartotta a globális egyensúly-politikáját, amelynek része az európai egyensúlyi rendszer.

⁴³ Németh 1997. Például: „A Szovjetunióból hazatért George Kennan nagykövet a szovjet terjeszkedés tézisért vallotta, és sürgette, hogy az Egyesült Államok Európában összpontosítson a szovjet befolyáson kívül eső térség gazdasági és politikai stabilizációjára, valamint katonai biztosítására. Bevin angol külügyminiszterrel egyetértésben Németország gazdasági egyesítését sürgette az 1937. évi keleti német határokig, tehát az Odera–Neisse-vonalon túl is, hogy visszaszorítsák a Szovjetuniót.”

⁴⁴ Németh 1997. Például: „Az 1946 végén kibontakozó görögországi polgárháborús események, amelyeket proszovjet puccsoknak tekintettek.”

egyik megnyilvánulása volt a „feltartóztatási” doktrína, vagyis az úgynevezett Truman-elv⁴⁵ meghirdetése 1947. március 12-én. A Marshall-terv meghirdetésekor és annak feltételeinek elfogadásakor vált nyilvánvalóvá, hogy mely állam melyik táborhoz tartozik a későbbiekben. Az európai újjáépítés egyik fő célja a nyugati övezetek megnyerése volt. Ugyanis „az amerikai kormány úgy vélte, hogy Nyugat-Németország gazdasági felemelésével fontos pozíciót szerezhet Európa-politikájához, egyben bevonhatja a nyugati német területeket globális katonai és gazdasági terveibe, ami nélkül Európa védelme gyenge lábakon állna.”⁴⁶ A szovjetek sem nézték tétlenül az események alakulását. Ugyanis a megszállásuk alá tartozó területeknek megtiltották a segély elfogadását, helyette a saját rendszerüket alakították ki.

II. 2. 2. A két német állam megalakulása

1948. február 23-án Londonban kezdték meg a Külügyminiszterek Tanácsának második ülését, amelyen azonban a szovjetek nem vettek részt. Ezen a konferencián döntöttek a három nyugati német övezet bevonásáról a Marshall-tervbe, és ez tekinthető a demokratikus Nyugat-Németország megalakulásához⁴⁷ elvezető út első állomásának is. Viszonylag gyorsan sikerült megegyeznie a hat hatalomnak, amihez az is hozzájárult, hogy ekkor ment végbe a prágai hatalomátvétel is.⁴⁸

A nagyhatalmak közötti problémák egyike volt az, hogy nem tudtak megegyezni a szükséges reformokról. Majd önálló politikát kezdtek el folytatni a megszállt területeken. A nyugati hatalmak előkészítették a gazdasági és pénzügyi reformot, amelyet 1948 júniusában be is vezettek. Erre válaszul a szovjetek is pénzreformot hajtottak végre néhány nappal később. A Szovjetunió előnyös helyzetben volt Berlin esetében, amelyet igyekezett felhasználni, hogy megakadályozza a nyugati területeken való államalapítást. Az első berlini válság ennek a folyamatnak a következménye volt. Moszkva lezárta a Nyugat-Berlinbe vezető utakat. Erre a helyzetre gyorsan kellett reagálni. Az amerikaiak nem akartak szélsőséges megoldást választani, ezért megszervezték Nyugat-Berlin légi hídon

⁴⁵ Németh 1997. Az Egyesült Államok készségesen segítséget nyújt a „szabad népek” támogatására, hogy „saját belátásuk szerint alakítsák sorsukat”.

⁴⁶ Németh 1997.

⁴⁷ Németh 1997. A német népnek magának kell megteremtenie politikai szervezeteit, amelyek lehetővé teszik számára, hogy mielőbb átvegye a kormányzati felelősséget.

⁴⁸ Horváth 2010. 76. o. „a három nyugati szövetséges kormány és a Benelux-államok képviselői tanácskozást tartottak, és március 6-án nyilvánosságra hozták” a megállapodásukat.; Németh 1997. „kimondták, hogy a német népnek magának kell megteremtenie politikai szervezeteit, amelyek lehetővé teszik számára, hogy mielőbb átvegye a kormányzati felelősséget.”

való ellátását.⁴⁹ A blokád egészen 1949 májusáig fennállt, és ezalatt sem szakadtak meg a diplomáciai kapcsolatok. A blokád ideje alatt egyre nőtt a különbség a két városrész között és megváltoztak az egymásról alkotott vélemények is.⁵⁰ A helyzetet a titkos tárgyalásokon meghozott megállapodással⁵¹ zárták le. Ennek értelmében megszüntették a blokádot, megerősítették a nyugati megszállók jelenlétét és elfogadták Nyugat-Berlin különállását.

A berlini blokád jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Németország ketté szakadjon. A nyugati német állam létrejöttét a washingtoni egyezmény⁵² segítette elő. Ebben szögezték le az alapvető feltételeket, amelyek alapján kialakíthatták a nyugatnémet államot. A következő állomás a Külügyminiszterek Tanácsának utolsó konferenciája volt Párizsban. Jelentősége abban rejlett, hogy még egyszer kísérletet tettek arra, hogy megvalósítsák a német gazdasági és politikai egységet, megegyezni azonban nem tudtak. A külügyminiszteri szintű dialógusok egészen 1955-ig megszakadtak a keleti és a nyugati rész között.⁵³ A lakosság is nyitott volt a változásra, bár a keleti területekhez való kapcsolat elvesztésétől féltek. Ez abban vált nyilvánvalóvá, hogy bár elfogadták a nyugati típusú berendezkedés bevezetését, féltek attól, hogy a Nyugathoz fűző egyre szorosabb kapcsolat csak elmélyíti a már jelentkező problémákat a keleti résszel. A félelem sokakat vezérelt arra a keleti részről, hogy az akkor még nyílt határon át átvándoroljanak nyugatra.

Az 1949 májusában és júniusában elfogadott döntéseket kvázi alkotmánynak fogadták el, és ennek értelmében választásokat tartottak a három nyugati zónában, amelyeket a három nyugati hatalom is jóváhagyott. 1949. szeptember 7-én megalakult a Német Szövetségi Köztársaság, amelynek első kancellárja Konrad Adenauer lett és szövetségi elnöke Theodor Heuss. A bonni székhellyel rendelkező kormány már az első nyilatkozatában jelezte, hogy az állam létezését a Nyugattal szövetségben képzelik el, továbbá elsődleges feladatuknak a szuverenitás megszerzését jelölték meg és azt is kijelentették, hogy a német egység megvalósulásáig csak az NSZK-t lehet a német nép egyetlen valós és legitim államának tekinteni, ugyanis a szovjet megszállás alatt álló övezet lakói nem rendelkeznek önálló akarattal, nem irányítják a sorsukat.⁵⁴

⁴⁹ Horváth 2010. 74. o.

⁵⁰ Horváth 2010. 74. o. „a Szovjetunió félelmet keltő, fenyegető hatalomként jelent meg, nemcsak Németországban, hanem egész Nyugat-Európában.

⁵¹ Horváth 2010. 74-75. o. A Négyhatalmi egyezményt 1949.05.04-én írták alá. Ennek értelmében május 12-én feloldották a blokád.

⁵² Horváth 2010. 79. o. 1949.04.08.; megszállási státútum tartalmazta a megszálló hatalmak hatásköreit, melyek közé a leszerelés, demilitarizálás, Ruhr-vidék, külügyek, alapörvény, a tartományi alkotmányok, a külkereskedelem és a devizaforgalom ellenőrzése tartozott.

⁵³ Horváth 2010. 79. o.; Németh 1997.

⁵⁴ Horváth 2010. 79. o.; Németh 1997.

A Szovjetunió sem hagyta válasz nélkül az eseményeket, megkezdte a keletnémet ellenállam alapjainak letételét. Ez 1949. október 7-én teljesedett ki, amikor is ténylegesen létrehozták a Német Demokratikus Köztársaságot (továbbiakban NDK). Egy héttel később megkezdtek az addig szovjetek által gyakorolt funkciók egy részének átadását⁵⁵. Ugyanekkor a Szovjetunió felvette a diplomácia kapcsolatát is az NDK-val és sorra követte a példáját a többi szocialista ország is. Az államalapítás ténye is közrejátszott abban, hogy felgyorsult a keletnémet gazdaság, társadalom és politikai rendszer átalakítása. Az NDK is elkezdte betagolódását a szovjet tömbbe. Azt hangsúlyozni kell, hogy a szovjetizálás után is (egészen 1953-ig) megmaradt az ország jóvátételi fizetési kötelezettsége, amely hosszú időre tartósította a keletnémet államban tapasztalható nehéz körülményeket.⁵⁶

A két német állam megalakulásával végképp elkerülhetetlenné vált Európa megosztottsága. Ez egyben tükrözte a szövetséges hatalmak közötti kapcsolat széthullását is. A két német állam nem ismerte el egymást, és mindketten magukat nyilvánították „a német nép egyedüli és törvényes képviselőjének”⁵⁷. Rendeződni látszott a helyzet és emiatt egyszerűbbé és kezelhetőbbé vált a térség.⁵⁸ De arról sem lehet megfeledkezni, hogy a német államok így kiemelkedő szövetségesekké váltak a két oldalon, hiszen különösen fontossá tette őket a földrajzi fekvésük és gazdasági lehetőségeik.

II. 2. 3. Német Szövetségi Köztársaság (NSZK)

Az NSZK folyamatosan vált a nyugati hatalmak egyik legfontosabb szövetségesévé. A megalakulása után is látszódott már, hogy kiemelkedő szerepet szánnak neki. Már a petersbergi egyezmények⁵⁹ megkötésekor világossá vált mindenki számára, hogy a nyugati hatalmak elkötelezték magukat az NSZK megvédésére a Szovjetunióval szemben, bár az NSZK kezébe sem kívántak túl nagy hatalmat adni. Ugyanekkor engedélyezték a konzuli és kereskedelmi kapcsolatok létesítését, továbbá az állam részvételét több nemzetközi szervezetben⁶⁰ is. A külügyminisztériumát 1950 márciusában

⁵⁵ Horváth 2010. 80. o. Az ország hivatalosan 1954-ig állt a szovjetek uralma alatt.; Németh 1997. „1949. október 7-én megbízták Otto Grotewohlt ideiglenes kormány alakításával; Wilhelm Piecket pedig államelnökké választották.”

⁵⁶ Horváth 2010. 80. o.

⁵⁷ Horváth 2010. 80. o.

⁵⁸ Horváth 2010. 81. o.

⁵⁹ 1949. november 22-én született az egyezmény.

⁶⁰ Például emiatt csatlakozhatott az 1949 májusában tíz nyugat-európai állam részvételével alakított Európa Tanácsba. Az ENSZ-be csak 1973. szeptember 18-án vették fel az NSZK-t és az NDK-t is.

állította fel.⁶¹ Az NSZK megerősödéséhez az is hozzájárult, hogy csökkentették vele szemben a jóvátételi kötelezettségeket és egyes korlátozó rendelkezéseken is enyhítettek.

Az NSZK vezetésének a legfőbb célja a szuverenitás visszaszerzése volt. Tudatosan alakították a politikájukat is úgy, hogy Franciaországgal kiegyezzenek és a Szovjetunióval szemben védve legyenek. Ennek érdekében az európai egység egyik legfőbb támogatójává váltak. Kezdetben azonban nem a politikai integráció megvalósítása indult meg. Az európai egység⁶² egyik első közössége az Európai Szén- és Acélközösség lett, amelynek fő szervező elemét egy speciális gazdasági szektorra való fókuszálás jelentette. Adenauer azonnal beleegyezett ebbe a régóta fennálló német-francia ellentét semlegesítésére (is) létesített szervezetbe, hiszen ezáltal megszűntek a német nehéziparra vonatkozó ellenőrzések és korlátozások.

A nyugat-európai integrációt felgyorsította az 1950 júniusában kitört koreai háború, az európaiak ugyanis rettegtek még a háború gondolatától és attól is, hogy esetleg a Szovjetunió beleavatkozna az európai helyzet rendezésébe. Adenauer gyorsan cselekedett és memorandumot intézett az amerikaiakhoz.⁶³ Ebben felajánlotta a német részvételt, ha támadás érné Európát; cserébe viszont azt kérte, hogy a még fennálló hadiállapotot szüntessék meg, illetve ígéretet kért arra, hogy a jövőben csak abban az esetben szállják meg az NSZK területét, ha ez a külső veszély elhárításához szükséges. Ezek a dokumentumok képezték az NSZK szuverenitásának alapját, hiszen az önrendelkezést újra összekötötték a védelmi készséggel és ez komoly lépés volt a teljes szuverenitás visszanyeréséhez.⁶⁴

Fontos kiemelni, hogy még 1950 őszén a nyugati hatalmak is elfogadták az NSZK-t, mint a német nép egyedüli képviselőjét, és a biztonsági garanciákba is beleegyeztek. Továbbá a német újraegyesítés kérdésében kijelentették, hogy támogatják őket addig, amíg az alapvető szabadságjogokat is tiszteletben tartják. Ezek hatására megállapodtak egy európai hadsereg⁶⁵ felállításáról, melyben a nyugatnémetek is részt vehettek. Azonban ez a

⁶¹ Horváth 2010. 80. o.

⁶² Reader's Digest: Jelenbe zárt múlt – Történetek a világ működéséről. Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest, 2010. 308. o. [továbbiakban: Reader's Digest 2010.] Már korábban felmerült az európai együttműködés eszméje. Például „a 19. század közepén már Victor Hugo is sikraszállt egy Európai Egyesült Államok létrehozása mellett.”

⁶³ Memorandum von Konrad Adenauer über die Sicherung des Bundesgebietes (29. August 1950), Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE) honlapja.

<http://www.cvce.eu/obj/memorandum_von_konrad_adenauer_uber_die_sicherung_des_bundesgebietes_29_august_1950-de-77999062-f79e-41d9-9906-66cb5afb99e3.html> (2014.04.13.)

⁶⁴ Dr. Németh István (szerk.): A német kérdés – Dokumentumgyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. 79-80. o. [továbbiakban: Németh 1993.]

⁶⁵ Európai Védelmi Közösség (továbbiakban: EVK).

döntés megosztotta a közvéleményt, hiszen ennek az is lehetett a következménye, hogy a németek egymásra kénytelenek lőni. Ez egy kisebb belpolitikai válsághoz is vezetett, mert nem akartak a korábbi hibába visszaesni, nem akartak egy újabb háború részesei lenni.⁶⁶ A nemzetközi helyzetben olyan változások álltak be, melyek mellett nem lehetett szó nélkül elmenni. Ezek hatása is közrejátszott abban, hogy a nyugatnémet állam egyre több területen (pl. közigazgatás, külkereskedelem) visszakapta az önállóságát, majd a hadiállapotot is megszüntették. Bár cserébe el kellett ismerni a külföldi német adósságokat.

1952-ben megjelent az oroszok németekkel kötendő békeszerződés-tervezete. A cél az volt, hogy megakadályozzák a nyugati elköteleződést. Az oroszok azzal indokolták a tervezetüket, hogy hét év telt már el a háború óta és még nincs lezárva Németország helyzete (ráadásul ketté is szakadt), és emiatt nem is lehet a nemzetközi viszonyokban egyenrangú aktorként kezelni. A tervezetben valóban felfedezhetőek voltak a korábbi tervezetektől eltérő, pozitív elemek, amelyek a német egységről szóltak, bár a szabad össznémet választásokat így sem tartalmazták.⁶⁷ A nyugatnémetek Adenauer vezetésével elutasították a tárgyalásokat, attól tartottak ugyanis, hogy bár így újból egységes lenne Németország, azonban egy esetleges támadás esetén védtelen lenne a semleges és katonai hatalomról lemondott ország.

Már ekkor eldőlni látszott, hogy Szovjetunió nem tudja megakadályozni az NSZK nyugati orientációját. Hiszen az egyesítés helyett is a Nyugattal való kapcsolat mélyítését választották. Ennek írásos megnyilvánulása a Németország-szerződés és az EVK-szerződés, az utóbbiban megfogalmazták a közös céljukat: az egyesített és liberális-demokratikus Németországot békés eszközökkel fogják integrálni Európába. Ezt az egyezményt csak azzal a feltétellel tudták létrehozni, hogy a szövetségesek garantálják Franciaország védelmét egy esetleges német pálfordulás esetén. A szerződésre még ratifikáció várt, amely a Franciaországban tapasztalható bizalmatlanság miatt kudarcba fulladt.

Míg az EVK-szerződést nem sikerült véghezvinni, addig a Németország-szerződést sikerült a megszállási státútum helyébe léptetni. Ez rendezte az NSZK helyzetét a nyugati hatalmakhoz fűződő viszonyában. Emellett ekkor rögzítették az NSZK meghívását az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe (továbbiakban NATO). Az 1954-es párizsi

⁶⁶ Mózes Mihály és Kozári József: 1956 – Tanulmányok a forradalomról. EKF Líceum Kiadó, Eger, 2008. 109. o. <<http://tortenelem.ektf.hu/acta/1956.pdf>> (2014.04.10.) Lemondások, új választások sürgetése. Kurt Schumacher például elutasította a Pleven-tervet, bár magát az európai hadsereg felállítását nem, igaz csak bizonyos feltételek mellett.

⁶⁷ Németh 1993. 81-83. o. „A szovjet kormány 1952. március 10-én békeszerződés-tervezetet nyújtott át a három nyugati hatalom nagykövetének.”

szerződések továbbá előírták a Saar-vidék autonómiáját, melyhez azonban népszavazási kötelezettséget csatoltak. 1955. május 5-én hatályba léptek a szerződések, ez azt jelentette, hogy az NSZK szuverén állammá vált és 1955. május 9-én a NATO tagjának⁶⁸ is felvették. A Saar-vidékre vonatkozó szabályozások csak rövid ideig voltak érvényben, ugyanis az 1955 októberében megtartott népszavazást követően – amely az NSZK-hoz tartozás mellett döntött nagy többséggel – 1957 januárjában a Saar-vidék újra Németország része lett.

Az európai integrációban is újabb fejlemények következtek be. Az ESZAK-ot létrehozó hatok újabb szervezeteket hoztak létre, melyek közül az egyik bár még mindig nem politikai jellegű volt, de a gazdaság egészét lefedte, ez volt az EGK; míg a másik az energiaágazatra koncentrált az Euratom képében. A Szovjetunió is elismerte az NSZK szuverenitását, hiszen meghívták az állam vezetőjét Moszkvába és sikerült megállapodniuk több ezer német hadifogoly szabadon bocsátásáról.

Nemcsak politikai szintén sikerült eredményeket elérnie az NSZK-nak, hanem gazdasági értelemben is fejlődésnek indult. Itt is több tényezőt kell megemlíteni, mely elősegítette ezt. Nem szabad elfelejtkezni a Marshall-segélyről, illetve a szuverenitás fokozatos visszaszerzésekor visszakapott jogkörök gyakorlásának jótékony hatásáról sem. Az NSZK gazdasági fellendülését már 1950-ben gazdasági csodaként is emlegették, hiszen a háború után hamar Európa motorjává vált a gazdaság területén.⁶⁹ Ahhoz, hogy a szociális piacgazdaság⁷⁰ kiépüljön, olyan intézkedésekre is szükség volt, mint „a Garioa-hitel, európai újjáépítési program pénzügyi eszközei és az Európai Fizetési Unió hitelei”, melyek biztosították a beruházásokat és az importot is. Miután a szuverenitását is visszaszerezte, a gazdasága is fellendült és ezzel a külkereskedelmi kapcsolatoknak is megnőtt a szerepe. A gazdasági szabadság emellett összekapcsolódott a politikai szabadsággal, amely nem csak népszerűvé tette ezt, hanem az NSZK vezető eszméje lett ennek fenttartása. A siker abban is megnyilvánult, hogy az NSZK-nak sikerült az USA-t beérnie az ipari szektorban 1958-ra. Ez a siker biztosította, hogy a németek öntudata kialakuljon és megerősödjön és a társadalom is élni tudott a gazdasági csoda hozadékaival, többek között a fogyasztás is általánossá vált.⁷¹

⁶⁸ Ennek reakciója lett a Varsó Szerződés megalakítása.

⁶⁹ Reader's Digest 2010. 308. o.

⁷⁰ Németh 1997. „[...] az államnak nem szabad beavatkoznia a piaci folyamatokba, de szükséges a versenygazdaság intézményi rendszerének szociális indíttatású szabályozása.”

⁷¹ Németh 1997.

II. 2. 4. Német Demokratikus Köztársaság (NDK)

A keletnémet állam megalakulásával a terület végleg betagozódott a Szovjetunió érdekszférájába. Logikus lépésnek tekinthető, hogy a szovjet blokkhoz tartozó államokkal létesített diplomáciai kapcsolatot. Az NDK rendezte a kapcsolatát Lengyelországgal, amikor 1950-ben határegyezmény keretén belül megállapodtak az Odera-Neisse által képzett határban, majd Csehszlovákiával egyetértésben kijelentették, hogy a két állam között nem áll fenn semmilyen vitás kérdés.

A Szovjetunió nem hagyta válasz nélkül a nyugatiak által felajánlott Marshall-tervet, ezért 1950 szeptemberében az NDK is része lett a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsának.⁷² Azonban ez olyan következménnyel járt, hogy tovább romlottak a gazdasági lehetőségek az NDK számára. Az első években látszódott a KGST és a Marshall-segély végrehajtásáért létrehozott Európai Gazdasági Együtműködés Szervezete⁷³ által vívott gazdasági harc. A KGST-országok külgazdaságára az is rányomta a bélyeget, hogy a nyugati hatalmak (főleg USA) jelentős mértékben csökkentették a keleti országokkal folytatott kereskedelmet. Ráadásul különböző törvények biztosították az árukivitel ellenőrzését is,⁷⁴ és a nyugatiak létrehozták a COCOM-listát, melyen többek között stratégiai jelentőségű nyersanyagok és javak kivitelét tiltották meg.⁷⁵ A szovjet tömbre jellemzően, az NDK kereskedelmi mérlegében is a KGST-tagok tették ki a legnagyobb hányadot, és az első helyen a Szovjetunió szerepelt. A gazdasági kapcsolatok esetében nem szabad elfelejtkezni a belnémet kereskedelemről. Bár ezt nem jelenítették meg a külkereskedelmi mérlegben, mégis fontos jelentőséggel bírt. Ugyanis ez a bonyolult helyzet biztosította a Nyugattal való kapcsolatot, még akkor is, ha a két állam nem ismerte el egymást és szolidaritásból a nyugatiak sem ismerték el az NDK-t.

Az NDK-ban kialakított szocialista rendszer egyik fontos állomása volt, amikor 1952-ben hivatalosan is kimondták elköteleződésüket a szocializmus iránt. Ennek érdekében elhatározták a magánpiac maradékának felszámolását, ezzel együtt a polgári öntudattal rendelkezők helyzetének ellehetetlenítését is, melynek következménye a szellemileg művelt réteg kivándorlása lett.

⁷² Továbbiakban KGST.

⁷³ OEEC, majd OECD.

⁷⁴ Németh 1997. „1949. februári export-ellenőrzési törvény felhatalmazta az Egyesült Államok elnökét, hogy az árukivitel nemzetbiztonsági érdekből ellenőrizze.”

⁷⁵ Németh 1997. „A párizsi székhelyű koordinációs bizottság (COCOM) kidolgozta azon stratégiai nyersanyagok és javak listáját, amelyek kivitelét megtiltották az amerikai segélyben részesülő országokból. A koreai háború idején a COCOM-lista a nemzetközi áruforgalom cikkeinek mintegy ötven százalékát érintette.”

1953-ban meghalt Sztálin, amely egy kisebb vákuumot okozott a hatalomban. Az utódok enyhébb politikát hirdettek meg és egy kisebb liberalizálási hullám is kezdetét vette a tömbön belül. Azonban a német vezetés igyekezett ellenállni, amely később felkelésbe torkollott. Az 1953. június 17-én kezdődött felkelést csak erőszakos úton sikerült lezárni (bővebben **III. 1. A szovjet blokk 1953-55: az első feszültségek**). Végül részben sikerült elérni a követelésüket, de a német vezetés megerősödött és saját elképzelésüket látták megerősítve, mely szerint a népnek tett engedmények csak a rendszer létének fenyegetését jelentik.

Miután a négyhatalmi konferencia sikertelenül⁷⁶ zárult 1954 elején, a Szovjetunió szuverén államnak ismerte el az NDK-t. Azonban ennek ellenére továbbra is a területén állomásoztattak egy nagyobb létszámú szovjet csapatot. Az ország stratégiai szempontból is nagy jelentőséggel bírt, hiszen ez lett a Szovjetunió legnyugatibb határa és ezért nem volt megengedhető semmilyen eltérés a szovjet vezetéstől. A belügyeket sem intézhették önállóan, állandó ellenőrzés alatt tartották a vezetést és még a sajtót is.

A szovjet tömb, így az NDK is, mindig reagált az NSZK és a nyugati államok által okozott változásokra. Hiszen korábban a Marshall-terv ellenképződményeként jött létre a KGST, majd miután véglegessé vált az NSZK részvétele a nyugat-európai integrációban, létrehozták a Varsói Szerződést 1955. május 14-én. A célja hasonló volt a NATO szervezetének szabályaihoz: közös fellépés, ha valamelyik tagot veszély fenyegeti. Továbbá a szervezet létrejötte biztosította a szovjet csapatok állomásoztatását több, a szocialista táborhoz tartozó államban is az osztrák államszerződés létrejötte után. A szervezet megalakulásával az NSZK és az NDK két különböző katonai szervezet tagjaivá váltak és szembenállásuk még nyilvánvalóbb lett. Bár emiatt a feszültségek további fokozódására számítottak világszerte, szembesülniük kellett azzal, hogy mindkét táborban elkezdődött a megnyugvás és a konszolidáció. A két német állam 1955 után két ellenséges katonai tábor tagjaként állt szemben egymással.⁷⁷

⁷⁶ Németh 1997. „Eden brit külügyminiszter nyíltan elmondta: Németország semlegességének elutasításában közrejátszott, hogy a nyugati hatalmak kockázatosnak tekintették a Kelet és Nyugat között kulcspozícióba kerülő, megerősödött Németországot.”

⁷⁷ Németh 1997.

III. Kommunista rendszerek 1953-1955

III. 1. A szovjet blokk 1953-55: az első feszültségek

Sztálin halálára úgy lehet tekinteni, mint az események kiindulási pontjára. Nem várt esemény volt, nem voltak rá felkészülve, hiszen még az utód kérdése sem volt tisztázva. De többen is számításba jöhettek. Először az első triumvirátus vette át a hatalmat: Malenkov, Berija és Hruscsov. Keresték a helyüket a politika alakításában. Már Malenkov hangsúlyozta a békés egymás mellett élés gondolatát.⁷⁸ Végül a párt új főtitkára Hruscsov lett, aki változtatott Sztálin ideológiáján.⁷⁹

Az első feszültségek már ebben az évben felszínre törtek. Az első ilyen Csehszlovákiában következett be június elsején. A végrehajtott pénzreform kapcsán politikai változásokat is követelni kezdtek. Ezt a feszültséget viszonylag gyorsan sikerült elfojtani. Ugyanis nem volt igazi vezetője a mozgalomnak, így senki nem állt az élre. Még véraldozatokról sem beszélhetünk.⁸⁰

A következő ilyen feszültség, melyet meg kell említeni, a keletnémet felkelés volt 1953 júniusának közepén. Az erőltetett iparosítás és a kényszerkollektivizálás jellemezte a szektorban uralkodó politikát. Ez azonban egyre nagyobb elégedetlenséget szült és a társadalom nem akarta követni a szovjet központból érkező utasításokat. Bírálták az általuk hibásnak vélt gazdaságpolitikát. A menekülthullámok is tovább növekedtek, ezeknek az elsődleges célállomása Nyugat-Németország volt. Kelet-Berlinben 1953. június 16-án tömegdemonstrációt tartottak. Ez a felfokozott hangulat a többi városra is áttért, még a kisebb városok lakossága is aktívan részt vett a felkelésben.⁸¹ A népnek politikai és gazdasági követeléseik is voltak. Például Ulbricht visszalépését/lemondását akarták elérni, továbbá az újraegyesítés és a szabadválasztások mellett is felléptek. A felkelést csak véres módon tudták leverni.⁸²

⁷⁸ Bayer, Pia: Der Internationale Kontext der Ungarnkrise 77.o. In: Vom Traum zum Trauma der Ungarnaufstand 1956; Begleitband zur Ausstellung Eisenstadt, 2006. Eisenstadt Landesmuseum 2006. [továbbiakban: Bayer 2006.] A két szuperhatalom vezetői tárgyalóasztalhoz ültek. Ennek következtében Ausztria négyhatalmi megszállása véget ért, és az ország visszanyerte önállóságát.

⁷⁹ Sz. Bíró Zoltán: A sztálini "örökség" felülvizsgálata. História, No. 6-7. (2006) <http://www.historia.hu/archivum/2006/0602_06.htm> (2014.04.13.) Az SZKP XX. kongresszusán beszédében elítélte a sztálinizmus bűneit és a személyi kultuszt is.

⁸⁰ Heller, Michael und Alexander Nekrich: Geschichte der Sowjetunion, Bd. 1. Königstein, 1981. [továbbiakban: Heller 1981.] 207-208. o.

⁸¹ Kowalczyk, Ilko-Sascha: Das bewegte Jahrzehnt – Geschichte der DDR von 1949 bis 1961. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 2009. 57. o.

⁸² Heller 1981. 208.o.

Az NDK-ban bár várták a nyugati segítséget, az nem érkezett meg. A keletnémetek úgy érezték, hogy elárulták, cserbenhagyták őket; és félték a vezetés megtorlásától. A felkelőknek részben sikerült elérniük a követelésüket, de a német vezetés is megerősödött, és a felkelés után a saját elképzelésüket látta megerősítve, mi szerint a népnek tett engedmények csak a rendszer létének fenyegetését jelentik.⁸³

III. 2. Magyarország 1953-55

A csehszlovák és a kelet-német eseményeken kívül meg kell említeni a magyarországi eseményeket is, amelyeket a szovjet vezetők szintén nagy nyugtalansággal figyeltek. Rákosi Mátyást azzal vádolta a nép, hogy gazdaságilag katasztrofális helyzetbe jutatta az országot. Már 1953 elején berendelték Rákosi Mátyást más kommunista vezetőkkel egyetemben a moszkvai központba, ahol követelték tőle azoknak a kollektivizálási és az iparosítási folyamatoknak a leállítását, melyeket már túlzásnak tekintettek. Továbbá elmondható, hogy a kormányzási rendszer változását is előirányozták, mert úgy vélték, hogy ezzel meg tudják akadályozni a vezetés további szakadását. Ehhez a kormányfői és pártvezetői tisztség szétválasztását tartották szükségesnek, a párton belül Rákosi Mátyás és Nagy Imre vívott harcot egymással. A harc során Nagy Imrének sikerült azoknak a személyeknek a rehabilitálását elérnie, akiket korábbi koncepciós perek által törvénytelenül ítélték el, és a perek megtartásáért Rákosi Mátyás is felelős volt. Ez tökéletes alapot biztosított arra, hogy Rákosi Mátyást visszaléptessék a miniszterelnökségtől és csak a pártvezetői tisztséget tarthassa meg. A kormányfői tisztséggel Nagy Imrét⁸⁴ bízták meg.⁸⁵

A moszkvai vezetés támogatása révén Nagy Imre határozta meg a magyar politikát, ígéretei és tettei nagy hatást gyakoroltak az ország berendezkedésére. Ennek egyik példaként lehet megemlíteni az 1953. július 4-ei beszédét, amelyben rengeteg reformot ígért meg: a tervszámok csökkenését az ipari termelésben, átfogó mezőgazdasági

⁸³ Németh 1997.

⁸⁴ Tarján M. Tamás: 1896. június 7.: Nagy Imre miniszterelnök születése. Rubiconline, Kalendárium. <http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1896_junius_7_nagy_imre_miniszterelnok_szuletese/> (2014.04.14.) [továbbiakban: Tarján Rubiconline.] „tervei ellenkeztek Rákosiék sztálinista mintára elképzelt reformjaival: a paraszti földtulajdont egyelőre támogató Nagy ellenezte az erőszakos államosító elképzeléseket, és ésszerűbb, lassabb, békés átmenetet képzelt el a szövetkezetesítés terén. A politikust az elhúzódozó vita eredményeként 1949 őszén kizárták a párt Politikai Bizottságából, de egy évvel később [...] visszatérhetett.

⁸⁵ Heller 1981. 209.o.

beruházásokat,⁸⁶ a kollektivizálás feloldását és a vallásszabadság újbóli kiterjesztését még az egyházak számára is. A politikai foglyok nagy részét is szabadon bocsájtották.⁸⁷

Ezenfelül egy széleskörű liberalizálási folyamat is beindult Magyarországon, amely teljes mértékben magába foglalta az értelmiséget alkotó személyeket: írókat, költőket, végzett egyetemistákat és egyetemre járó hallgatókat. A politikai szigor enyhülésének következtében különböző társadalmi szervezetek jöttek létre,⁸⁸ és a lakosság körében nagy népszerűségnek örvendtek a változtatások, míg a diktatúra vezető elitje ellenérzésekkel tekintett erre az útra.

A bizalmatlanság fő oka az volt, hogy Nagy Imre egy kvázi több pártból álló rendszer kiépítésének elősegítésén dolgozott, amelyhez először is szükséges volt a rendszer szerkezetébe beiktatott ellenőrzési részek leépítése. Ez a tevékenység feltehetően közelebb vitte volna a magyar nemzetet ahhoz, hogy ismételten a demokrácia útjára léphessen. Azonban ezzel túl messzire merészkedhetett és 1955 áprilisában leváltották. Továbbá a politikai hatalom közeléből is eltávolították és még a kommunista pártból is kizárták. Bár azt is meg kell jegyezni, hogy ekkoriban csatlakozott az NSZK is a NATO-hoz, ami szintén az enyhülési folyamat megakadását okozta.

Nagy Imre helyett a politikailag jelentéktelen és nem olyan tapasztalt Hegedüs Andrást bízták meg kormányfői teendőikkel. Ennek és az új nemzetközi helyzetnek az egyik következménye a Varsói Szerződés aláírása lett, amellyel Magyarország elkötelezte magát a Szovjetunió mellett, és tovább erősítette az ország szovjet érdekszférába való tartozását, amellyel a szovjet csapatok állomásoztatását⁸⁹ is indokolták.⁹⁰ A Magyarországon uralkodó politika ismételten az ipari fejlesztés fokozódását hozta, és megnőtt a perek száma is, bár a korábbi rehabilitálási folyamatot már nem tudták leállítani. Ezek a folyamatok közrejátszottak a 1956-os magyar forradalom kitörésében is.

⁸⁶ Például: a gépesítés támogatása, az erőszakos kollektivizálás befejezése.

⁸⁷ Propyläen Weltgeschichte Bd. 10. Frankfurt, 1986, 209. o.; Tarján Rubiconline.

⁸⁸ Heller 1981. 209.o

⁸⁹ Hiszen miután eldőlt Ausztria szerepe, és az államszerződéssel vállalta az örökös semlegességet, a szovjet csapatoknak ki kellett volna vonulniuk Magyarország területéről.

⁹⁰ Zachar, Jozsef: Von der "Monarchie mit vakantem Thron" zur Volksdemokratie : Ungarn 1937-1956. Böhlau Verlag, Wien, 2003. 48. o.

IV. Magyarország 1956

IV. 1. Úton a forradalom felé

A korábbi eseményekről nem lehetett elfelejtkezni, nyomot hagytak az emberekben, akik ragaszkodtak az elért szabadságokhoz. A létrejött társadalmi szervezetek próbáltak minél több embert elérni. Az egyik ilyen szervezet az ún. Petőfi-kör volt, amelynek a tagjai gyakran tartottak nyílt vitákat, melyeken rendszerint bírálták a rendszer működését.⁹¹ A párton belüli szakadás is rögzült, melynek eredménye volt a Nagy Imrét támogató ellenzéki csoport stabil léte. Az állandó bírálatok következménye volt Rákosi Mátyás leváltása. Azonban a társadalomban felemás érzések alakultak ki az utódjának személyét illetően, aki Gerő Ernő volt.⁹²

Fontos esemény volt 1956 októberében Rajk László és a vele együtt kivégzettek újratemetése, ahol sokan rótták le kegyeletüket. Az ünnepélyes eseményre több ismert politikus is beszédet tartott, például az a Nagy Imre, akit eltávolítottak a pártból.

A forradalom közvetlen kitörése előtt több hallgatói szervezet⁹³ is létrejött, melyek kisebb-nagyobb demonstrációkat tartottak. Ezek kezdetben tanulói gyűléseket tartottak, melyek a tanulással kapcsolatos problémákat voltak hivatottak megtárgyalni, de idővel megjelentek a politikai problémák is. Ennek egyik legszembetűnőbb példája az orosz nyelv oktatásának kötelezősége volt. A szervezetek jelentősége abban rejlett, hogy teljes mértékben párttól függetlenül tudtak működni. A kezdeti problémák politikai szintre való emelése után megjelent az 1848-as forradalmi eszme felerősödése is, és a korábbi követelésekhez társult a belső szabadság és függetlenség iránti igény is.⁹⁴

⁹¹ Memento 56: a Petőfi Kör betiltása, HVG honlapja, 2011. október 21. <http://hvg.hu/tudomany/20110629_petofi_kor_betiltas_dery_tibor> (2014.04.10.) „A Petőfi Kör 1956 tavaszától a demokratikus törekvések "melegágya" volt, amit a kommunista vezetés '56 júniusáig tűrt meg. A Petőfi Kör legnevezetebb rendezvénye az úgynevezett sajtóvita volt, amelyen gyakorlatilag kimondták, hogy a szocialista rendszer rossz. A kört ezek után betiltotta a belügyminiszter, de a demokráciát követelő fiatalokat ezzel már nem lehetett megállítani.”

⁹² Kenyeres Ágnes (szerk.): Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990.

<<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC04834/05192.htm>> (2014.04.20.) „... felelős az orosz csapatok behívásáért.”

⁹³ A magyar állam története 1711–2006 (digitális tananyag): Alkotmányos helyzet 1956–1957 <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/14Szab%F3_Marjanucz/html/9_2.htm> (2014.04.23.) „Október 16-án a szegedi egyetemisták [...] elhatározták egy önálló, a párttól és tömegszervezeteitől független diákszövetség [...] a Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége megalakítását. A szervezet megalakulása azért jelentős, mert ez volt [...] az első független és a párt által nem ellenőrzött [...] gyorsan terjeszkedett, október 23-ig az ország minden felsőoktatási intézményében megkezdte tevékenységét.”

⁹⁴ Brosker, Peter (szerk.): 13 Tage erschütterten die Welt: Ein Dokumentarbericht von ungarischen Revolution, Viktoriaverlag, Viktoriadruck München; 1957. [továbbiakban: Brosker 1957.] 5. o.

Az első demonstrációkat 1956. október 19-én tartották. A demonstráció kiváltó okai között meg kell említeni a lengyel zavargásokat, melyekben munkások is részt vettek, és emiatt félt, hogy katonai úton fognak beavatkozni a szovjetek, végül sikerült békés módon feloldani a kialakult válsághelyzetet. Azonban Magyarországon szimpátia-tüntetések rendeztek és hangsúlyozták a két nép között régóta létező barátságot.⁹⁵

A diákok különböző követeléseket fogalmaztak meg, és a nevelésügyi miniszter ígéretet tett nekik ezek teljesítésére. A legjelentősebbnek a Budapesti Műszaki Egyetemen kialakított 16 pontból álló követelést lehet mondani,⁹⁶ amelyik olyan pontokat tartalmazott, mint például a szovjet csapatok kivonulása, Nagy Imre kormányfővé való kinevezése, a többpártrendszer bevezetése, vagy Rákosi bíróság elé állítása. Ezeket a követeléseket kiáltvány formájában eljuttatták a társadalom többi részéhez is. Előre nem volt látható, hogy ez milyen következménnyel fog járni. Az emberek sok évnyi hallgatást törtek meg ezzel, ami azért is volt lehetséges, mert mindenki egyet akart. A nép által gyakorolt nyomás hatalmas volt és a miniszterek sem tudtak ezzel szembeszállni.⁹⁷

IV. 2. Az 56-os forradalom

Miután a diákok által megfogalmazott követeléseket a társadalom többi része is átvette, a folyamatok felgyorsultak. A diákok demonstrációt szerveztek október 23-ára, melynek keretében két helyszínről (a műszaki egyetemről és a Petőfi-szobortól) indult meg a vonulás, és közben egyre többen csatlakoztak hozzájuk. A tüntetés folyamatosan vált egyre radikálisabbá,⁹⁸ és „a nemzeti színű zászló közepéből a szovjet mintájú címert kivágták. A lyukas lobogó a forradalom szimbólumává vált.”⁹⁹ A tömeg még a Bem téren megtartott beszédek után sem oszlott fel, és tovább nőtt. Estére már három helyszínen folytak az események. A Parlamentnél ugyan kiálltak Nagy Imre mellett az emberek, aki megígérte a korábbi politikája folytatását, de ezzel nem elégedtek meg az emberek, ennél nagyobb változást akartak elérni. A tömeg egy része a Magyar Rádióhoz ment, hogy követeléseiket mindenkihez eljuttassák, azonban ezt nem sikerült elérniük. Ráadásul Gerő Ernő beszédében csöcseléknek nevezte a tömeget, amellyel olyannyira felmérgelte őket, hogy ha nehézségek árán is, de ledöntötték a Sztálint ábrázoló szobrot. Miután eldördültek

⁹⁵ Október 23. – A szabadság napja, Magyarország Kormánya honlap, 2013. [továbbiakban: Október 23. – A szabadság napja.] <<http://oktober23.kormany.hu/tortenelmi-kronologia-2013>> (2014.04.22.)

⁹⁶ Október 23. – A szabadság napja.; Brosker 1957. 5. o.

⁹⁷ Brosker 1957. 5. o.

⁹⁸ Radikális Rákosi- és Gerő-ellenes jelszavak hangoztak el.

⁹⁹ Október 23. – A szabadság napja.

az első lövések, sok katona csatlakozott a tüntetőkhez, hogy meg tudják védeni magukat. A hangulat továbbra is felfokozott volt, amikor úgy döntöttek, hogy visszamennek a Magyar Rádióhoz, melyet 24-ére virradóan elfoglaltak a tüntetők.¹⁰⁰

Október 24-én az első szovjet csapatok, tankok is megérkeztek. Az orosz katonák abban a hitben jöttek, hogy ellenforradalmi csapatokkal kell megküzdeniük. Ehelyett az egész néppel találták szembe magukat. Sokan közülük már személyesen ismerték Magyarországot és a magyarokat. Azonban a magyarok nem tudtak bízni bennük és elkeseredettséggel harcoltak mind a magyar titkosrendőrséggel, mind az idegen csapatokkal szemben. Kezdetben a magyar csapatok értek el jobb eredményeket a harcokban, hiszen ki tudták használni a helyzeti előnyüket és helyismeretüket.¹⁰¹

Október 24-én a Magyar Dolgozók Pártja¹⁰² rendkívüli ülésének keretében létrehozták a párt Katonai Bizottságát, és a párttitkár továbbra is Gerő Ernő maradt, Nagy Imre lett a megbízott miniszterelnök. A párt vezetősége közleményt adott ki, amelyben tiltották a gyülekezést, a csoportosulást és a felvonulást. Továbbá előírták, hogy mindenkivel szemben a törvény szigorával kell fellépni, ha megszegik a tilalmat. Bejelentették, „hogy a szovjet csapatok a magyar végrehajtó hatalom kérésére részt vesznek az ún. „ellenforradalom” leverésében.”¹⁰³ Szintén e napon alakultak meg a felkelők főközpontjai a fontosabb helyeken¹⁰⁴. Ezek a tanácsok jellemzőek lettek a magyar forradalomra. Átvették a hatalmat a korábbi kommunista vezetőktől. Bár ezek spontán jöttek létre, később létrehozták a központi összefogó szervet is, ami a Nemzeti Forradalmi Tanács lett.¹⁰⁵ A nap vége felé szükségessé vált a laktanyák megerősítése, mert a felkelők többet is kifosztottak a fegyverek miatt. A nap utolsó eseményeként Kádár János nyilatkozatát kell megemlíteni, melyben „elítélte a történéseket és reakciónak titulálta a felkelőket”.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Október 23. – A szabadság napja.

¹⁰¹ Brosker 1957. 14. o.

¹⁰² Továbbiakban MDP.

¹⁰³ Október 23. – A szabadság napja.

¹⁰⁴ Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok megye. <<http://vfeke.vfmk.hu/00000034/003.html>> (2014.04.25.) Vidéken forradalmi bizottságok jöttek létre a nagyobb városokban pl. Szeged, Győr. Nagy problémát jelentett a közrend fenntartása és a tömegítéletek megakadályozása. Sok volt az utcai lincselés.

¹⁰⁵ Brosker 1957. 20. o. Nagy Imre október 30-án elismerte ezeket autonóm demokratikus szervezeteknek.

¹⁰⁶ Október 23. – A szabadság napja.

Október 25-én folytatódott a tüntetési hullám, mely komoly emberveszteségekkel járt.¹⁰⁷ Azonban a tüntetők újabb erőre kaptak ezek után, melynek eredményeképp még elszántabban küzdöttek a szabadságért, és egyes tüntetők hajtóvadászatot hirdettek az ÁVH-osok ellen. A párt komoly változásokon ment keresztül, miután megérkeztek a szovjet küldöttek.¹⁰⁸ Az egyik fontos változás az volt, hogy Gerő Ernőt leváltották tisztségéből és Kádár Jánost bízták meg feladatai elvégzésével. Kádár „szerint az eredetileg békés tüntetés az ellenforradalmárok megjelenésével a „népi demokrácia” elleni támadássá alakult át.”¹⁰⁹ Nagy Imre a helyzet rendeződéséhez kötötte a reformok folytatását és a további tárgyalásokat, azonban ez nem valósulhatott meg, mert a nép azonnali és teljes függetlenséget akart, amelyben megvalósul a demokrácia.¹¹⁰ A harcok és a tüntetések ekkor már az egész ország területére kiterjedtek, melynek során tovább nőtt az áldozatok száma.¹¹¹

Október 26-ára már teljesen szétesett a néphadsereg, mely nem tudott hatékonyan fellépni. Ugyanis vagy átálltak, vagy nem léptek fel a tüntetőkkel szemben. A párt vezetői bejelentették, hogy a Szovjetunióval megkezdik a tárgyalást, amely a függetlenségen és egyenjogúságon fog alapulni. Míg rádión keresztül amnesztiát hirdettek a magukat megadóknak, addig több városban is sortűznek¹¹² esett áldozatul a tüntetők egy része.¹¹³

Október 27-én a kijárási tilalom meghosszabbításáról és a kormányban történt változásokról szóltak a hírek. Továbbra is próbálták a rendet visszaállítani, mialatt az ország több területén is öntevékeny nemzetőr csapatok alakultak. Majd „Az éjszaka folyamán a párt Politikai Bizottsága Mikojan és Szuszlov jelenlétében megtárgyalta azt a Kádár János által beterjesztett platformot, amely az „ellenforradalom” radikális

¹⁰⁷ Október 23. – A szabadság napja. „A parlament előtti tüntetőkre a szemközti Földművelésügyi Minisztérium tetejéről és a környék más épületeiről is tüzet nyitottak. A közelben lévő Jászai Mari téren eközben a felkelők negyven percig tartó tűzharcban álltak a szovjet és magyar katonákkal.”

¹⁰⁸ Anasztasz Mikojan szovjet miniszterelnök-helyettes, Mihail Szuszlov a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának titkára.

¹⁰⁹ Október 23. – A szabadság napja.

¹¹⁰ Brosker 1957. 14. o.

¹¹¹ Október 23. – A szabadság napja.

¹¹² Történelemportal: 1956. október 26.: kegyetlen sortűzek vidéken. <<http://tortenelemportal.hu/2009/10/1956-oktober-26-kegyetlen-sortuzek-videken/>> (2014.04.20.) Például Mosonmagyaróvár. „A laktanya felé vonuló fegyvertelen tüntetők [...] az egyik tiszt pisztolyával a levegőbe lőtt, rögtön utána a határőrök tüzet nyitottak mind kézfegyvereikből, mind sorozatlövő fegyvereikből. A tömeg pánikba esett és menekült. Ekkor egy második, semmivel sem indokolható sortűz is eldőrdült, sokan hátulról kapták a golyót. A sortűz áldozatainak emléktábláján 56 név szerepel: ipari tanulók, középiskolások, főiskolai hallgatók, munkásasszonyok, kubikusok nevei szerepelnek rajta.”

¹¹³ Október 23. – A szabadság napja.

átértelmezéséről (tűzszünet, a szovjet csapatok kivonása, az ÁVH feloszlása) értekezik.”¹¹⁴

Október 28-át a fordulat napjának is nevezik. Ugyanis ekkor jelentették be a tárgyalások megkezdését és a nép követeléseinek elfogadását. Továbbá „Nagy Imre miniszterelnök már nemzeti demokratikus mozgalomként értékelte az eseményeket”.¹¹⁵ Tovább nőtt az öntevékeny nemzetőr csapatok száma, amelyhez sorra csatlakoztak a Néphadsereg egykori tagjai is. Véget vetettek az egypártrendszernek és hivatalosan is neki láttak a szabad választások előkészítéséhez, amelyet a Kreml emberei voltak hivatottak megfigyelni.¹¹⁶ Ezen a napon váltak meg az elvtárs megszólítástól, amit lecseréltek a bajtárs használatával. Ráadásul az ENSZ is összeült a magyar helyzet megvitatásának érdekében.¹¹⁷

Október 29-én már nyugodtabb volt a hangulat, bár a kivonuló szovjet tankokkal még voltak kisebb-nagyobb összetűzések. Az Államvédelmi Hatóságot megszüntették¹¹⁸ e napon, és az ÁVH-sok nagy része a szovjetekhez menekült menedékért. A helyzet elkezdett konszolidálódni.¹¹⁹

Október 30-án a Szovjetunió tárgyalásra késznek mutatkozott, bár szerinte a demokratikus mozgalomban megjelent egy-két ellenforradalmi elem is. További összetűzések is voltak, ugyanis a felkelők sorra foglalták el a pártszékházakat. Ismételten megerősítésre került a szovjet csapatok kivonulásának ténye. Szintén 30-án feloldották Mindszenty József hercegprímás házi őrizetét, és visszaállították a tekintélyét. Szabaddá vált az utcákon való tartózkodás is, és a helyreállítás is megkezdődött.¹²⁰

Október 31-én megkezdődtek a segélyszállítmányokról szóló tárgyalások. Továbbá rendeződni látszott állam berendezkedése is. Hiszen új (újjaalakult) pártok jelentek meg,¹²¹ Nagy Imre bejelentette a szovjet hadsereg teljes kivonására irányuló tárgyalások kezdeményezését. Illetve meg kell még említeni, hogy Eisenhower elnök nyilvánvalóvá tette, hogy nem kíván beleavatkozni az eseményekbe, bár elismerően méltatta a magyarok

¹¹⁴ Október 23. – A szabadság napja.

¹¹⁵ Október 23. – A szabadság napja.; Nagy Imre rádióbeszéde 1956. október 28-án. <<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/nagyi28s.htm>> (2014.04.23.) „A kormány elítéli azokat a nézeteket, amelyek szerint a jelenlegi hatalmas népmozgalom ellenforradalom volna. [...] vitathatatlan, hogy ezekben a megmozdulásokban elemi erővel bontakozott ki egy nagy, egész népünket átfogó és eggyé forrasztó nemzeti demokratikus mozgalom.”

¹¹⁶ Brosker 1957. 14. o.

¹¹⁷ Október 23. – A szabadság napja.

¹¹⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára: Szabad Ifjúság rendkívüli kiadás, 1956. október 29. <http://www.szabarchiv.hu/kepek/Madisz_1956_10_29_v.pdf> (2014.04.23.)

¹¹⁹ Brosker 1957. 20. o.

¹²⁰ Október 23. – A szabadság napja.

¹²¹ Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt néven) és a Keresztény Demokrata Néppárt, valamint a Parasztszövetség.

tetteit. Eközben a Szovjetunió pártvezetésében egyre többen hajlottak a fegyveres beavatkozásra.¹²²

November 1-jén a szovjet hadsereg különböző intézkedéseket foganatosított, mint például új csapatok érkezése, a jugoszláv hadsereg megjelenése a határterületen. A kormány fogadta Jurij Andropovot, akinek eljuttatták követeléseiket. Továbbá ezen a napon kinyilvánították a Varsói Szerződésből való kilépésüket és az állam semlegességét. Ennek garantálása végett az ENSZ-hez és a nagyhatalmakhoz intéztek táviratot. Elsején megszűnt az MDP, ami helyett a Magyar Szocialista Munkáspártot (továbbiakban MSZMP) hozták létre. Bár úgy tűnt, hogy Kádár János kiáll Nagy Imre mellett, mikor elvitték Moszkvába, a szovjeteknek sikerült meggyőzniük, hogy segítsen a forradalom leverésében. Kezdett visszatérni az élet az országba, ami azzal is járt, hogy a civilek és az értelmiségiek újra elkezdték közéleti tevékenységüket.¹²³

November 2-án úgy tűnt, a harcoknak vége, győzött a forradalom és a magyar nemzet megszabadult a szovjet befolyástól. Azonban a rádió értesítette a népet, hogy újabb és újabb szovjet csapatok érkeztek, amelyek már átlépték a határt. Azt is megerősítették, hogy Magyarország részben emiatt lépett ki a Varsói Szerződésből. Toborzásba kezdtek, hogy az ún. békeállományt feltöltsék. Csak ezen a napon fedezték fel Nagy Imréék Kádár János és Münnich Ferenc eltűnését. A kormány tagjai közül mások is elhagyták a fővárost és egy közeli szovjet bázisra mentek. A Szovjetunió előkészítette a katonai beavatkozást, és megegyezett a tömbhöz tartozó államokkal¹²⁴ is az együttműködésről. Ekkor, a későbbi rendezés megkönnyítésének érdekében megegyeztek az új vezető személyében, aki Kádár János lett.¹²⁵

November 3-án ismételten megújult a kormány, és összetételében is tükrözte a többpártrendszert.¹²⁶ Megindultak a tényleges tárgyalások is, és a szovjet delegáció ígéretet tett, hogy nem érkezik több szovjet csapat. A magyar fél nagyon bizakodóan nyilatkozott a tárgyalásokon, kijelentették, hogy mindent megtesznek, hogy önálló, független államként jószomszédi viszonyt alakítsanak ki a Szovjetunióval. Azonban eközben Kádár a Szovjetunió támogatásával ellenkormányt alakított, mely feladatának érezte az

¹²² Október 23. – A szabadság napja.

¹²³ Október 23. – A szabadság napja. „Többek között megalakult a Politikai Foglyok Országos Szövetsége (POFOSZ), a Keresztény Magyar Párt, a Keresztény Front, valamint újjáalakult a Magyar Cserkészszövetség.”

¹²⁴ Románia, Csehszlovákia, Bulgária és a szovjet beavatkozást nem ellenző Jugoszlávia.

¹²⁵ Október 23. – A szabadság napja. „Hruscov Münnich Ferencet, a keményvonalas kommunistát javasolta az új vezetés élére, de jugoszláv javaslatra végül Kádár János személyében egyeztek meg.”

¹²⁶ Bár Kádár távollétére ekkor még nem volt válasz, de ennek ellenére is meghagyták a kabinet tagjának.

ellenforradalom leverését. Mindszenty József bíboros is próbálta tartani a lelket a népben, és beszédében¹²⁷ hangsúlyozta a függetlenség elérését, amelyet szabadságharcban vívott ki a nemzet. A pozitív kezdet azonban csak látszat volt, hiszen a szovjetek Kádárékkal együttműködve már a hatalomátvételre készültek és a tárgyalásra érkező magyar delegációt letartóztatták. Az akcióban a volt ÁVH-sok is részt vettek.¹²⁸

November 4-én megkezdődött a szovjetek Forgószél elnevezésű hadművelete, melynek célja az ellenforradalom megbuktatása és a régi rend visszaállítása volt. Budapest utcáin ismételten harcok bontakoztak ki. Nagy Imre társai egy részével a jugoszláv nagykövetségre menekült. Rádióüzenetében Nagy Imre jelezte, hogy a szovjetek a magyar demokratikus kormányt kívánják megdönteni, de harc nélkül nem adják meg magukat és ezt az ország népének és a világnak is tudnia kell. Bár komoly ellenállásba ütköztek a szovjet csapatok, a túlerejüket használva képesek voltak pár óra alatt elfoglalni a fontosabb helyszíneket és intézményeket. November 6-án sikeresen felszámolták a vidéki csapatokat. November 7-én a Kádár-kormány illegitimnek minősítette a Nagy Imre által vezetett többpárti kormányt. Az új kormány táviratot küldött az ENSZ-nek, melyben kérték a magyar kérdés levételét a napirendi kérdések közül. November 11-én vége lett az egy hete tartó harcoknak. A szovjet csapatok felszámolták az utolsó ellenállási kiscsapatot is.¹²⁹

V. Az NSZK és NDK 1956-ban

A magyar forradalom és szabadságharc kapcsán érdemes megvizsgálni a két német állam kapcsolatát is. Hiszen nem lehet elfelejtkezni arról, hogy 1953-ban Kelet-Berlinben is volt munkásfelkelés és ez akár mindent megváltoztathatott volna. Azonban a felkelést leverték és a kormányon lévő vezetés még meg is erősödött. Ugyanis megerősítést nyert az a tény, hogy a túlzott mértékű engedmények csak a züllés felé sodorhatják az államot. Továbbá fontos kiemelni, hogy Magyarország történelmét vizsgálva minden korszakban kapcsolatot tartottak fent valamilyen minőségben a német nemzettel.

Előzetesen fontos kiemelni, hogy Magyarország az elsők között ismerte el az NDK-t, és vette fel vele a diplomáciai kapcsolatokat. A kereskedelemben kiemelt partnerként

¹²⁷ Október 23. – A szabadság napja. „A beszéd tiltólistára került a Kádár-rendszer időszaka alatt.”

¹²⁸ Október 23. – A szabadság napja.

¹²⁹ Október 23. – A szabadság napja. „A csepeli ellenállócsoport”.

jelentek meg egymás külkereskedelmi mérlegében. Hasonlóan a többi szovjet tömbbe tartozó államhoz, Magyarország sem létesített állandó diplomáciai kapcsolatot az NSZK-val egészen 1973-ig, amikor is rendeződött a keleti tömb és az NSZK helyzete a Keleti Szerződések révén.¹³⁰ Azonban kereskedelmi kapcsolat fennállt bizonyos mértékig a két ország között. 1953 utáni időszakban tapasztalt enyhülés során próbálkoztak a kapcsolatfelvétellel, de az 1956-os forradalom miatt ekkoriban még nem teljeshettek ki az ilyen irányú törekvések.

A magyar forradalmat azért érdemes megvizsgálni ennek a két állam reakcióinak tükrében, mert az ellentétes véleményeken túl kirajzolódik előttünk a Kelet és Nyugat kapcsolata, melyet árnyal az újraegyesítés kérdése is. Az 1956-os magyar forradalomra adott reakciók tökéletesen tükrözték az adott térségben uralkodó ideológiát. Míg az NSZK-ban próbálták a politikai rendszert és az állam berendezkedését a Nyugat által elvárt szintnek megfeleltetni, addig az NDK-ban az 1953-as felkelés után a kommunizmus eszméje még inkább a legfontosabb hatalomgyakorlást meghatározó tényező lett. A helyzetet bonyolította, hogy egyik német állam sem ismerte el a másikat, és mind az NSZK, mind az NDK saját magát ismerte el a német nemzet egyedüli és legitim képviselőjének.

A forradalom kitöréséről szóló híreket is különbözőképpen kezelték. Az NDK-ban a politikai vezetők már régóta vegyes érzelmekkel figyelték az eseményeket. Hiszen nem felejtkeztek el 1953 júniusáról. A budapesti nagykövetségük rendszeresen küldte a jelentéseket, melyben hírt adtak az első Nagy Imre-korszakról, amikor megindult az enyhülés és reformokat hajtottak végre. Már ekkor helytelenítették a túl nagy szabadság biztosítását, melynek keretében megalakulhattak olyan társadalmi, közéleti szervezetek, mint például a Petőfi Kör. Tovább mélyítette félelmüket a lengyelországi eseménysorozat 1956 nyarán, az egykor perben elítélt, majd kivégzett Rajk László és társainak rehabilitációja és újratemetésük. Miután kitört a forradalom és szabadságharc Magyarországon, még inkább tartottak attól, hogy az NDK-ra is áterjedhet a forradalom eszméje.

A keletnémet újságok közül kiemelkedik a Neues Deutschland, a Berliner Zeitung, a Neue Zeit, de más újságokat¹³¹ is megemlítek majd a későbbiekben, mert érdekes

¹³⁰ Németh 1993. 173-202. o. A Keleti szerződések: Az NSZK által a kelet-európai szocialista országokkal kötött szerződéseket fedi le. Bár Magyarországgal közvetlenül nem kötöttek ilyen szerződést, mert nem volt szükség egyéb kérdések jogi rendezésére; nem úgy, mint például az NDK, Csehszlovákia vagy Lengyelország esetében.

¹³¹ Leipziger Volkszeitung, Volksstimme,

felfedezéseket tettem a kutatásom során. A vizsgált újságokban október 24-én még semmi híre nem volt a magyarországi eseményeknek, azonban az október 25-én megjelenő újságban már ellenforradalomként¹³² emlegették a történeteket. A cikkben megemléítették, hogy az előző nap folyamán Budapesten ellenforradalmi elemeket tartalmazó puccs történt, melyben felfegyverzett fasiszták vettek részt. Továbbá hírt adtak a vezetői pozíciókban történt változásokról (pl. Nagy Imre kinevezése) is. A szovjet beavatkozás kapcsán hivatkoztak a Varsói Szerződés által biztosított jogalapra, mielőtt még emiatt bírálat érte volna őket. Ugyanis, mint az várható volt, felerősödött a rendszerrel szemben a kritikus szemlélet. Ahogy korábban is jeleztem, már régóta figyelték a magyarországi eseményeket, és tartottak attól, hogy az 1953-as munkásfelkelés megismétlődhet.

Miután továbbra is figyelemmel kísérték az eseményeket, és behatóbban is megvizsgálták a helyzetet, arra a következtetésre jutottak, hogy rendszer Magyarországon nem működött tökéletesen, és korábban elkövetett hibákat kihasználva indították meg támadásukat a rendszer ellenségei. Hangsúlyozták, hogy a keleti tömbben az államok testvéri viszonyt ápolnak egymással, és minden a rendszert támadó tettet elítélendőnek tartanak. Ezt egyrészt azért tartották fontosnak hangsúlyozni, mert a központ (Moszkva) utasításban kiadta, hogy miként kell viszonyulni a kialakult helyzethez. Másrészt az NDK-ban is elkezdtek mozgolódni az értelmiségi réteghez tartozók, és a rendszert fent kellett tartani.

Azt is érdemes megemlíteni, hogy a sajtó nem működött önállóan, a párt utasításainak kellett megfelelniük. Az sem volt ritka, hogy a lapok átvették egymástól a cikkeket a magyar forradalommal kapcsolatosan, és csak annyiban különböztek, hogy a megjelenéskor másként tördelték.¹³³ Az NDK újságainak cikkeiben hangsúlyozták a szovjet tömb egységének fontosságát és azt, hogy a tömbbe tartozó országok számíthatnak egymásra mindenkor.

Több elemzőnek szánt beszélgetést is lefolytattak a lengyel és magyar események kapcsán. Horst Sindermann¹³⁴ a háttérben meghúzódó okokról beszélt egy rádióadásban. Rámutatott arra, hogy a kapitalista világ módszerében helyt kapott a szenzációhajhászat és

¹³² Neues Deutschland, Organ des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands: Ungarn schlägt Konterrevolution nieder. 1956.10.25. 11. évf., 255. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561025-0-1-0-0>> (2014.04.23.); vö. Volksstimme: Kampf gegen Konterrevolutionäre in Budapest. 1956.10.25. 11. évf., 249. szám, n. a.

¹³³ A „Die tragischen Ereignisse in Ungarn” című cikk három különböző (regionális) újságban jelent meg szövegbeli változtatás nélkül a keletnémet államban. A Volkswacht-ban 1956.11.02-án, az Ostsee-Zeitung-ban és a Freie Presse-ben 1956.11.03-án.

¹³⁴ Horst Sindermann 1973-76 között volt az NDK Minisztertanácsának elnöke.

a rémhírekkel való riogatás, mellyel csak azt akarták elérni, hogy az emberek kétségbeessenek. Azonban szükséges tisztázni, hogy mi is történt valójában. Azt elismerte, hogy a lengyelek vitát folytattak a szocializmusról, de csak a kialakítása során vétett hibák megoldására keresték és keresik a választ. Hiszen ahol a munkásosztályé a hatalom, ott a hibáknak nem csak a politikai életre, de a munkások életére nézve is hatalmas veszélyeket hordozhatnak. A gazdaságban adódó hibákra válaszokat kell keresni, és a helyes út megtalálásával megindulhat az új szocializmus építésének korszaka. Azt kritizálta még beszédében, hogy a nyugatiak rövid időn belül kétszer is tönkretették ezt az országot, és mégis most a szószólójává kívánnak válni. Felszólította a népet a lengyel és a magyar nép melletti kiállásra. Továbbá kijelentette azt is, hogy Magyarországon voltak és vannak nehézségek, amelyek kétségeket kelthettek a munkásokban, azonban mindent figyelembe véve kijelentette, hogy ez nem változtat a felkelés jellegén, ami a nép hatalmát támadta.¹³⁵

Érdekes adalék az is, hogy az ideológiának megfelelően a forradalomban résztvevőket fasisztáknak,¹³⁶ illetve horthystáknak tartották, akik a Nyugat (főleg az USA és az NSZK) támogatással jutottak el Magyarországra. Olyan cikkek is megjelentek, amelyben azt állították bizonyos eseményekről, hogy a nyugati hatalmak emberei követték el, illetve a nyugatiak biztosították a fegyvereket a felkelőknek.¹³⁷ Az NSZK-t nem kímélték, és ennek is köszönhető volt, hogy ezek után erőteljesen elhatárolódtak a német egység kérdéséről.

Ezek után érdemes megnézni, hogy az NSZK miként reagált a forradalom eseményeire. Az NSZK társadalmát meglepte az események sorozata, főleg az, hogy milyen váratlanul és egymást követően következtek be. Szemben az NDK híradásaival az NSZK-ban már a forradalom kitörése előtt foglalkoztak a magyar helyzettel, ugyanis hírt adtak a hallgatói egyesületek megalakulásáról is és azok követeléseiről is. Nyugaton üdvözölték a magyarországi eseményeket, melyek a szabadság eléréseért léptek fel.¹³⁸

¹³⁵ Volksstimme: Zu den Vorgängen in Polen und Ungarn. 1956.10.30. 11. évf., 253. szám, n. a.

¹³⁶ Neues Deutschland: Faschisten mordeten Frauen und Kinder – USA transportierten die Mörder nach Ungarn. 1956.11.08. 11. évf., 267. szám 5. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561108-0-5-0-0>> (2014.04.23.)

¹³⁷ Neues Deutschland: Bonn lieferte Waffen nach Ungarn. 1956.11.08. 11. évf., 267. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561108-0-1-0-0>> (2014.04.23.)

¹³⁸ Dömötörfi Tibor: A két német állam 1956-ban. História, No. 10. (2006) <http://www.historia.hu/archivum/2006/0610_03.htm> (2014.04.24.)

Az NSZK tudósítására jellemző lett, hogy igen széleskörűen foglalkozott a magyar eseményekkel, amiért később az NDK kritizálta is.¹³⁹ Ugyanis ez a fokozott érdeklődés a Szuezi-csatorna körüli eseményekről való közvetítés hiányát akarta elfedni az NDK vezetői szerint.¹⁴⁰ Olyan lapok foglalkoztak az eseményekkel, mint a Die Welt, Bonner Rundschau, Der Tagesspiegel, Frankfurter Allgemeine Zeitung és Telegraf, Unabhängige Zeitung für das Freie Berlin. A tudósítások szóhasználatában egyaránt szerepelt a felkelés és a forradalom megjelölés. A magyar forradalom valóban fontos szerepet töltött be az NSZK politikájában, hiszen erősen foglalkoztatta őket, hogy a lengyel és magyar események milyen hatással lehetnek az NDK-ra és a két német állam kapcsolatára.

Az NSZK kormányülésein is többször felmerült a forradalom. Először október 24-én, amikor a hírügyenökségek információira támaszkodva tájékoztak a harcokról. Ezután állandó figyelemmel kísérték az eseményeket, és például október 30-án rendkívüli ülést tartottak. Az NSZK politikai nyilatkozataiban, a sajtóban megjelent írásokban és a tettek terén is kiállt a magyar forradalom mellett. Úgy vélték, hogy a szabadságért és függetlenségért küzdő népet támogatni kell, és nem lehet tétlenül tűrni a szenvedéseiket. A harcok során nem egyszer jelent meg olyan tudósítás, melyben egy magyar szemtanú által elmondott részletes beszámolót foglaltak össze.¹⁴¹ A helyzet kaotikusságát bizonyítja, hogy néha a híradásokban is megjelent a bizonytalansági tényező. Ennek egyik példaként lehet említeni azt, hogy 1956. október 27-én megjelenő Telegraf nevű lap egyik cikkében arról adtak hírt, hogy Puskás Ferenc, a magyar labdarúgó csapat kapitánya valószínűleg meghalt, majd napokkal később ezt az információt helyesbítették.

A harcok alatt és után is többször rendeztek gyűjtéseket és tartottak demonstrációkat a magyar felkelés és felkelők támogatásáért szolidaritásból. Az újságok hírül adták, hogy Olaszországban, Ausztriában és az NSZK-ban is voltak ilyen megmozdulások.¹⁴² Több kormány és szervezet (például az NSZK¹⁴³ kormánya és a

¹³⁹ Neues Deutschland: Neue Fälschungen der westberliner Presse 1956.11.10. 1956.11.08. 11. évf., 269. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561110-0-1-9-0>> (2014.04.23.)

¹⁴⁰ Nationale Front des demokratischen Deutschland: Deutsche Politiker zur gegenwärtigen Lage. Brosúra, 1956. 3-4. o. [továbbiakban: Deutsche Politiker 1956.]

¹⁴¹ Például: Telegraf: So erhob sich Budapest 1956.10.27. 11. évf., 253. szám, 3. o. vagy Frankfurter Allgemeine Zeitung [továbbiakban: FAZ]: Budapester Tagebuch 1956.10.31. 8. évf., 255. szám, 7. o., melyben egy szemtanú, Márton Endre naplójából közöltek le részleteket október 23-a és 28-a közötti eseményekről.

¹⁴² FAZ: Wien Zentrum der Opferbereitschaft für Ungarn 1956.10.30. 8. évf., 254. szám 3. o., Der Tagesspiegel 1956.10.31. 3391. szám, 6. o.; Die Welt: Scharfe Proteste in aller Welt. 1956.11.06. 11. évf., 261. szám, 4. o. Például: Bécs, Genf, Oslo, Nepál, Helsinki, Jakarta, Róma, New York, Brüsszel, Amszterdam és Stockholm.

Vöröskereszt) rendelkezett segélyadományokról. Ezek a tettek komoly jelentőséggel bírtak, hiszen ezzel is jelezték, hogy a magyarok nincsenek egyedül és senki nem tűrheti azt, hogy egy népet igazságtalanul nyomjanak el. Bár az NSZK komolyan fontolgatta a lehetséges diplomáciai lépések megtételét, erre az események gyors lefolyása miatt már nem kerülhetett sor.¹⁴⁴

Az október 23-án kezdődő forradalom, majd szabadságharc sorsa november 4-én eldőlt. A szovjetek megkezdték a forradalom leverését. Bár komoly ellenállásba ütköztek a magyar részről, az a hatalmas túlerővel szemben nem bírt hosszú ideig kitartani. Külső segítség nem érkezett, hiába fordultak az ENSZ-hez is. Az intervenció módja, majd a megtorlás még inkább mélyítette az NSZK és az NDK között meglévő szakadékot. Míg a keletnémet államban hivatalosan üdvözölték az események ezen fordulatát, és nem egy híradásban úgy jelent ez meg, mint az emberiség megmenekülése és az európai béke megmentése.¹⁴⁵ Addig az NSZK-ban és a többi nyugati államban a csalódottság és felháborodás lett jellemző. Hiszen tényleg reménykedtek abban, hogy annak a népnek, amely mindig akarátán kívül keveredett bele a világpolitikai eseményekben, most sikerülhet a szabadulás.¹⁴⁶ Azért is tartották fontosnak a sikert, mert ezzel a többi kommunista államnak is reményt adhattak volna.

Az NDK vezetői és a párt örömmel vették tudomásul a szovjet csapatok bevonulását és a forradalom leverését, az új kormányt is biztosították támogatásukról.¹⁴⁷ Azonban azt is jelezték, hogy félték a kialakult helyzettől, mert a magyar vezetők hagyták túl messzire jutni az eseményeket. Ugyanis voltak problémák, amiket meg kellett oldaniuk, de a forradalom már a szocializmus létét veszélyeztette. A magyar vezetők nem voltak elég éberek és a kedvezmények megadásakor túlzott szabadságot biztosítottak, amit az ellenforradalmi erők, a fasiszták arra használtak, hogy tönkretegyék az állami vezetést és

¹⁴³ FAZ: Wien Zentrum der Opferbereitschaft für Ungarn 1956.10.30. 8. évf., 254. szám 3. o. „A győri Szabadrádió adásai révén tájékozódtak, és ennek megfelelően segítettek. Élelmiszersegélyként szinte azonnal küldtek 20000 kg kenyeret. De nem csak így került sor segítségnyújtásra. A Német Vöröskereszt adományként többek között egy 220 férőhelyes kórházi sátrat küldött. Továbbá pénzbeli adományokat is küldtek.”

¹⁴⁴ Dömötörfi 2006.

¹⁴⁵ Der Morgen. 1956.11.06. 12. évf., 260B. szám, 1. o. főcíme.

¹⁴⁶ Telegraf am Sonntag: Der Satellitengürtel zerspringt. 1956.10.28. 11. évf., 254. szám, 1-2. o.

¹⁴⁷ Dömötörfi 2006. „Wilhelm Pieck, az NDK államelnöke rögtön november 4-én táviratban üdvözölte és támogatásáról biztosította a Kádár János által vezetett Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt. Két nappal később az NSZEP Központi Bizottsága külön nyilatkozatot tett közzé "a magyar dolgozóknak az ellenforradalom feletti győzelméről".”

anarchia uralkodjon el, melynek révén ők kerülhetnek hatalomra.¹⁴⁸ Ráadásul a korábbi vezetés ehhez hozzá is járult azzal, hogy a követeléseket elfogadták. Azonban a szovjet csapatok beavatkozásával és a magyarok egy hű csoportjával sikeresen leverték ezeket az erőket.¹⁴⁹

A keletnémet állam teljes mértékű támogatásáról biztosította Magyarországot. Ennek érdekében küldöttséget is küldött Budapestre és hatalmas gazdasági segítséget nyújtott, pedig az NDK-ban is voltak gazdasági problémák. Az állami segítségen kívül gyűjtéseket is rendeztek a magyar nép számára. Hangsúlyozták a testvériséget, mely összeköti a tömbbe tartozó országokat. A gazdasági segítségen kívül az egészségügyi kérdésekben is segítettek, ugyanis gyógyszereket és orvosi eszközöket is küldtek.¹⁵⁰ Meg kell említeni még egy intézkedést. Az NDK-ban meghirdették a magyar gyerekek keresztszülőségét, amelynek révén 1872 gyermeket fogadtak be az NDK-ban.¹⁵¹

A szocialista táborban a Magyarországon aratott győzelem miatt öröm és egyetértés uralkodott. Ennek eredményeképpen megerősödött a pártvezetők pozíciója a tömbbe tartozó országokban, így az NDK-ban is. A győzelem után megkezdték a felelősök felelősségre vonását Magyarországon, amelyhez az is párosult, hogy a szocialista táborban egyre nőtt a fasiszta Horthystákkal és az imperialista háttéremberekkel szemben érzett gyűlölet és felháborodás. Az NDK-ban elkezdtek felszámolni az éledő ellenzéki erőket, és elérendő céljuknak tekintették, hogy a társadalmat alkotó rétegek (munkás, paraszt és értelmiségi) közösen egy erősebb frontot hozzanak létre.

Az NSZK-ban szomorúan vették tudomásul az események alakulását. Félve attól, hogy már semmit sem tehetnek, folytatták a segélyakciókat szervezését és demonstrációk tartását. Mindkét oldalról jelentős mennyiségű adomány érkezett Magyarországra. Az NSZK-ban sok röplapot és egyéb rövid kiadványokat adtak ki mind a forradalom ideje alatt, amikor a figyelmet akarták felkelteni és érzelmet kívántak kiváltani az emberekből;

¹⁴⁸ Neues Deutschland: Ungarn schlägt Konterrevolution nieder. 1956.10.25. 11. évf., 255. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561025-0-1-0-0>> (2014.04.23.); vö. Volksstimme: Kampf gegen Konterrevolutionäre in Budapest. 1956.10.25. n. a.

¹⁴⁹ Dömötörfi 2006. „A magyarországi események tanulságos példát adnak arra, hogyan kell válaszolni a reakciónak.”

¹⁵⁰ Volksstimme: Dem ungarischen Volk unsere Hilfe. 1956.11.06. 11. évf., 259. szám, n. a.; Berliner Zeitung: Bürgerliche Hilfe für Ungarn. 11. évf., 271. szám, n. a.; Eisenbahner solidarisch mit Polen und Ungarn. 1956.11.01. 11. évf., 260. szám, n. a.; Berliner Zeitung am Abend: Mit dem DRK nach Ungarn. 1956.11.10., ebben arról számoltak be, hogy a gyógyszer szállítás közben milyen pozitív élményekkel gazdagodtak, és milyen jó ez a szocialista összetartás.; Leipziger Volkszeitung: Ans Werk-Bürger unserer Republik! segítségnyújtásra való felhívás. Adolf Hennecke: „A Magyar Népköztársaságban végrehajtott ellenforradalmi támadás maga után vonja a mi szent haragunkat, és mindenki köteles segíteni a helyreállításban.” 1956.11.11. n. a.; Volksstimmung: Komitee „Hilfe für Ungarn” gebildet Spenden auf Konto 12900. 1956.11.08. n. a.

¹⁵¹ Die Union: Pateneltern für 1872 ungarischen Kinder 1956.11.11. n. a.

mind a forradalom leverése után, amikor elítélték a magyarországi események kezelésének módját.¹⁵²

A Frankfurter Allgemeine Zeitung a következőképpen számolt be az 1956. november 5-én tartott demonstrációról Nyugat-Berlinben. 100 ezren vettek rajta részt, és a magyarországi események kezelése miatt tiltakoztak. A demonstráció vezetője hangsúlyozta Magyarország szabadságának és a népek önrendelkezésének jogát. Már a beszéde közben sűrűn félbeszakították az olyan bekiabálások, mint például „Szabadságot Magyarországnak”. A beszéd után a tömeg egy része váratlanul énekelni kezdte a magyar himnuszt, majd újult erővel kezdték skandálva követelni, hogy „Ruszkik haza!” és „A Brandenburgi Kapuhoz!”. Hiába próbálta őket megnyugtatni a város polgármestere és Willy Brandt, a rendőrök által alkotott kordonon sikerült átjutni az ezerfős tömegnek, amely eljutott a Brandenburgi kapuhoz. Itt a tömeg szétverte a határjelzések egy részét és kövekkel hajigálták meg a keletnémet népi rendőröket, akik két tankot is készültségbe állítottak. Végül a nyugatnémet rendőröknek és politikusoknak sikerült megakadályozni a tragédiába torkollást.¹⁵³

Az NSZK hivatalosan is elítélte a szovjet csapatok beavatkozását és a magyar forradalom vérbe torkolló leverését. Konrad Adenauer hangsúlyozta, hogy bár a nyugatiak nem avatkoztak be közvetlenül a harcokba, a magyarok mindig számíthattak rájuk a morális kérdésekben. Ezzel a hivatalos nyilatkozattal együtt járt az is, hogy nem ismerték el az új kormányt sem Kádár János vezetésével.¹⁵⁴

Az NSZK politikáját tekintve kettősségről beszélhetünk. Ugyanis egyfelől felfüggesztette a kapcsolatokat a szocialista államokkal, illetve bizonyos eseményekkor távolmaradással tüntetett.¹⁵⁵ Másfelől, míg ugyan a korábban megindult nyitási folyamat Magyarországgal kapcsolatosan ebben az időszakban elhalt, addig a nyugatnémetek

¹⁵² Például Verrat an Ungarn, SOS Kommunisten morden ein Volk, Politischen Informationen: Ungarn spricht für Europa.

¹⁵³ FAZ: Marsch zum Branderburger Tor 1956.11.06., 8. évf., 260. szám, n. a., szintén hasonlóan írta le az esetet a Die Welt 1956.11.06-ai számában (Demonstraten am Brandenburger Tor.). A demonstrálók között magas arányban voltak egyetemi hallgatók, diákok. Azonban világszerte lehet példákat keresni, hogy hol tartottak demonstrációkat még pl. Bécs, Genf, Oslo, Nepál, Helsinki, Jakarta, Róma, New York, Brüsszel, Amszterdam és Stockholm.

¹⁵⁴ Dömötörfi 2006.

¹⁵⁵ Dömötörfi 2006. „Magyarországgal szemben a szövetségi kormány elutasította az 1956 októberében már parafált, a következő évre vonatkozó kereskedelmi egyezmény jóváhagyását, és csak 1957 közepén került sor egy csupán fél évre szóló szerződéses megállapodásra.”

erkölcsi kötelességüknek érezték, hogy valamilyen módon segíteniük kell a magyaroknak. Ezért továbbra is adományokat gyűjtöttek és jutattak el Magyarországra.¹⁵⁶

Miután rendeződött a helyzet, az NSZK-ban és az NDK-ban is a konzervatív szemléletet képviselő erők erősödtek meg. „Kelet-Németországban az Ulbricht-féle ortodox kommunista vezetés szilárdította meg hatalmi pozícióit, Nyugat-Németországban az Adenauer nevével fémjelzett, a de facto német egység lehetőségét a nyugati integrációnak alárendelő, erősen antikommunista politika nyert tovább teret.”¹⁵⁷

Az NDK-ban nyílt fórumokat is rendeztek annak érdekében, hogy a társadalom jobban megértse, hogy mi is történt Magyarországon és Egyiptomban. A hallgatóság kérdéseket is feltehetett ilyenkor. Továbbá az NDK-ban is kiadtak olyan kiadványokat, melyben tisztázni kívánták a magyarországi eseményeket, és szóba került a német kérdés is.¹⁵⁸ Azt azonban itt le kell szögezni, hogy a forradalomtól függetlenül már korábban is téma volt az egységes Németország kérdése. Bár a keletnémet újságokban nem volt híre a magyarországi eseményeknek október 24-én, az újraegyesítés kérdése kiemelt helyen szerepelt. Ez csak felerősödött a forradalom ideje alatt, és a forradalom hatására más aspektusokkal is árnyalódott a kérdés. Az NDK szerint az újraegyesítés kérdésének tárgyalásához az NSZK-ban új politikai elképzeléseknek kell uralkodnia. Ráadásul az NDK nem nézte jó szemmel az NSZK újrafelfegyverzését. Ez is közrejátszott abban, hogy az egység elutasítása mellett foglaltak állást az NDK vezetői, és ezt az álláspontot több érveléssel is alátámasztották. Több kiadványban és nyilatkozatban is foglalkoztak a kérdéssel.

Az NDK azzal indokolta a kiadványok megjelentetését, hogy ezáltal megtudják könnyíteni az embereknek a döntéshozást, és így önállóan is képesek lesznek véleményt alkotni ezekben a kérdésekben. Hangsúlyozták Magyarország esetében, hogy a fehérterror alkalmazása tért vissza és a Horthysták jelentek meg újra a magyar társadalomban. Azonban önállóan nem lettek volna erre képesek. Megkönnyítette a dolgukat, hogy ekkoriban vizsgálták felül a szocializmus kivitelezésében rejlő hibákat, és a rendszer az új szocializmus megindulásakor még sebezhető volt. Továbbá kijelentették, hogy a szovjet beavatkozással megmentették a magyarokat a totális katasztrófa bekövetkezésétől, és Kádárnak köszönhetően Magyarország visszaszerezte a szabadságát és függetlenségét.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Dömötörfi 2006. „élelmiszer- és gyógyszer szállítmányok.”; Der Mittag: Spendenstrom für Ungarn 1956.10.31. n. a., a tudósítás szerint meglepően nagy az emberek segíteni akarása.

¹⁵⁷ Dömötörfi 2006.

¹⁵⁸ Deutsche Politiker 1956. 6. o. „A NATO az újraegyesítés akadály.”

¹⁵⁹ Deutsche Politiker 1956. 4-5. o. Professzor Albert Norden az 1956. november 6-án tartott beszédében nyilatkozott így.

Arra büszkék voltak, hogy a Szovjetunió azonnal segítségére sietett Magyarországnak. Erről úgy emlékeztek meg, mint a szolidaritás legősibb és legméltóbb formája. Kiemelték, hogy nem csak a nemzetközi jog betartása végett avatkoztak be, hanem ez morális kötelességük is volt, hiszen a testvériség a tömb alapját képezi.¹⁶⁰

Az NDK vezetői kiemelték, hogy az NSZK csak azért foglalkozott a magyar kérdéssel, mert büntudatuk volt a Szuezi-csatorna körül kialakult helyzettel kapcsolatban, hiszen szövetségi kapcsolatban áll Franciaországgal és Nagy-Britanniával, akik el akarnak nyomni egy nemzetet. Az Egyiptom elleni agresszió béke elleni tett is volt egyben. Míg a Szovjetunió csak a békét kívánta fent tartani a tetteivel, addig a NATO a védelmi célok álcája alatt gazdasági érdekek miatt igaz le egy országot. A NATO igazából a bankigazgatók és a konszernek hatalmának biztosítását szolgáló eszköz, amit arra használnak, hogy a német és a többi népet elnyomják. Egyiptommal együtt éreznek, de annak örülnek, hogy végre mindenki számára világos lett a NATO valódi célja.¹⁶¹

Az NDK vezetői azt is mondták, hogy míg a nyugatiak az érzelmek kiváltása által kívánnak szimpátiát és támogatást szerezni, és ehhez nem riadnak meg a katasztrófákkal a szenzációhajhászatától sem; addig az NDK a valódi tényeket mutatja meg és leleplezik a Nyugat piszkos üzelmeit is. Több gúnyos hangvételű írás jelent meg, melyek célja az volt, hogy az NSZK politikusok tekintélyét aláássák. Ezek különösen nagy jelentőséggel rendelkeztek az újraegyesítés kérdésének vizsgálatakor.¹⁶²

Otto Grotewohl kiemelte, hogy az NSZK politikájának változnia kell, mert csak így merülhet fel az újraegyesítés valós tárgyalási alappal. Közös¹⁶³ kell kialakítaniuk a feltételeket, amelyek biztosítják, hogy békeszerető állammá váljon Németország. Ki kell zárni annak a lehetőségét, hogy Németország ismételten veszélyeztetett területté váljon, nem szabad olyan rendszert létrehozni, ami csak újabb világháborúba sodorná az országot. Ehhez azonban valóban fontos a politikai prioritások megváltoztatása, amihez hozzátartozik az is, hogy az NSZK-nak le kell mondania az újrafelfegyverzéséről, mert ez a katonai, reakciós politika csak egy újabb háború kitörését jelentené. Grotewohl hangsúlyozta, hogy az egyesített Németország számára csak egy út járható; az, amelyik

¹⁶⁰ Deutsche Politiker 1956. 3. o.

¹⁶¹ Deutsche Politiker 1956. 3. o. Walter Ulbricht beszédében 1956. november 3-án kijelentette, hogy „az Egyiptommal szembeni háborús agresszióra béke elleni támadásként kell tekinteni. Továbbá, hogy ezzel a NATO leleplezte a saját brutalitását.”

¹⁶² Volksstimme: Zu den Vorgängen in Polen und Ungarn. 1956.10.30. 11. évf., 253. szám, n. a., Deutsche Politiker 1956. broszúra több karikatúrát is tartalmazott, ezzel is a másik oldallal (Nyugat, NSZK) való szimpatizálás meggyengítését célozták.

¹⁶³ Bár az NDK vezetése tett néhány javaslatot arra nézve, hogy miként is kellene megkezdeni az újraegyesítést. Deutsche Politiker 1956. 8-9. o.

esetében megvalósul a békeszeretet, a demokrácia és a jólét biztosítása a nép számára. Azt fontosnak tartotta megjegyezni, hogy bár látszólag az NSZK jó úton halad efelé, mert megvalósulnak már a kormány szabad döntései; hangsúlyozta, hogy a Nyugat befolyása még mindig érezhető az NSZK vezetőinek politikájában. A jelenlegi vezetőség csak az önös érdekeik elérését tartják szem előtt és kihasználják a nép haza iránt érzett hűségét és a béke utáni vágyát.¹⁶⁴

VI. Nemzetközi helyzet

1956 eseménydús év volt, hiszen egymást érték a jelentős történések a világon.¹⁶⁵ Ilyen eseményeknek számítottak a magyar forradalom és a Szezei-csatorna körüli hatalmi konfliktusok is. A magyarországi események csúcspontjakor a nemzetközi figyelem a szezei válságra összpontosult. Nagy-Britannia és Franciaország szembenállása Egyiptommal az arab nacionalizmus szimbólumává lett az egyiptomi Gamal Abdel Nasszer elnök miatt. Az Amerikai Egyesült Államok is felfokozott belpolitikai helyzettel rendelkezett ekkor, ugyanis az elnökválasztás véghajrájában jártak.¹⁶⁶

Bár a franciák számára az egyiptomi helyzet rendezése kiemelt fontosságú volt, nem felejtkeztek el a magyarokról sem. Ugyanis „az 1956 őszén lezajlott magyarországi forradalmi események hírei igen intenzív reakciókat váltottak ki a francia közvéleményben, sajtóban, a szellemi-kulturális életben és – mindebből következőleg – a belpolitikában is.”¹⁶⁷ Érdemes megemlíteni a francia külügyminiszter, Christian Pineau egyik emlékezetes felszólalását. Beszédében mély együttérzését fejezte ki a magyar nép iránt. Hangot adott annak is, hogy nem érti, „hogyan egyes kormányzatok miért segítenek egy olyan embernek, diktátornak, aki a nemzetközi jogot és nemzetközi morált figyelmen kívül hagyja és lábbal tiporja. Mialatt Ausztria határainál a hősi magyar nép a szabadságukért vérével küzd, anélkül, hogy bárki a segítségére sietne.”¹⁶⁸

¹⁶⁴ Deutsche Politiker 1956. Otto Grotewohl nyilatkozata 7. o.

¹⁶⁵ Die Welt: „Drei weltpolitische Ereignisse: Ungarn, Ägypten, Wahl in USA” 1956.11.05. 11. évf., 260. szám, n.a.

¹⁶⁶ Bayer 2006. 80.o.

¹⁶⁷ Kecskés D. Gusztáv: A francia politikai pártok állásfoglalásai az 1956-os magyar forradalom kapcsán. AETAS, Történettudományi Folyóirat, 21. évf. 2006. 1. szám. 5-18. o. <<http://www.aetas.hu/2006-01/kecskes.pdf>> (2014.04.25.)

¹⁶⁸ Die Wochenpresse: Der Französische Außenminister Pineau im Pariser Rundfunk, 1956.11.10. 2. évf., 45. szám, 5. o.

Az Amerikai Egyesült Államok számára érdekes helyzet alakult ki. Ugyanis a választási csúcspont egybeesett a válságok csúcspontjaival. Ráadásul Eisenhower elnök legfontosabb tanácsadóját rákos megbetegedése miatt műtötték. Bár a magyar eseményekre kiemelt figyelmet fordítottak az amerikaiak, azonban már 1953-as hivatalba lépése óta tudható volt, hogy Eisenhower nem fog közvetlenül beleavatkozni a szovjet érdekerületek történéseibe. Ennek ellenére, november 5-én sürgős nemtetszését nyilvánította ki a Szovjetunió Minisztertanácsának elnökével, Bulganinnal szemben, és a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásának érdekében.¹⁶⁹ Továbbá szabad választásokat is követelt a szovjetektől.¹⁷⁰ Míg Moszkva nem reagált a Magyarországgal kapcsolatos követelésekre, addig a szuezi válság miatt ő is fenyegetőzött. Ezt a moszkvai figyelmeztetést a Fehér Ház vezetése elutasította.¹⁷¹

A magyarországi válság rendezésének kérdése a Szuezi-csatorna miatti szovjet fenyegetettség miatt vált még fontosabbá. Mindig felmerül a kérdés, hogy van-e közvetlen összefüggés a két válság között. Azonban azt le kell szögezni, hogy egymástól függetlenül jöttek létre. Bár megítélésüket politikailag erőteljesen befolyásolta az egyidejűségük és a politikai szereplők reakciói.¹⁷²

Az ENSZ szerepe is külön kiemelendő, hiszen ebben a szervezetben „futnak össze a világpolitika szálai”¹⁷³. A magyar forradalom elejétől tudható volt, hogy nem várható katonai beavatkozás a nyugati államok részéről, mert diplomáciai, viszonylag békés módon kívánták megoldani a kialakult helyzetet. Nem szabad elfelejtenünk arról sem, hogy Nagy Imre kétségbeesve intézett felhívást az ENSZ főtitkárának, Dag Hammarskjöldnek. Ebben kérte az általa vezetett kormány és a magyar állam semlegességének elismerését. Bár kérték, hogy szavazzák meg a beavatkozást a térségben, az ENSZ nem Magyarország, hanem a Szuezi-csatorna mellett döntött.¹⁷⁴

A magyar kérdés nem számított kiemelt kérdésnek, amikor Nagy Imre ismételt az ENSZ főtitkárhoz fordult. Nem vették komolyan Magyarországot, az érvelésük szerint nem volt független állam, ráadásul egy érvényes nemzetközi szerződés garantálta a szovjet csapatok jelenlétét az államban. Ez is közrejátszott abban, hogy nem a beavatkozás mellett

¹⁶⁹ Das Kleine Volksblatt 1956.11.07. n. a., 4. o. „In einer Erklärung des Weißen Hauses wurde die Sowjetunion aufgefordert, ihre Truppen aus Ungarn abzuziehen. Der russische Vorschlag sei ein Versuch, die Aufmerksamkeit der Weltöffentlichkeit von der ungarischen Tragödie abzulenken”.

¹⁷⁰ Neuer Kurier 1956.11.06. n. a., 2. o.

¹⁷¹ Bayer 2006. 81-82.o.

¹⁷² Bayer 2006. 83. o.

¹⁷³ Bayer 2006. 83. o.

¹⁷⁴ Bayer 2006. 83. o.

döntöttek. A másik ok a nagyhatalmakat vezérlő ellentétes érdekek. A szuezi és a magyar válságot együtt szemlélve elmondható, hogy a nyugati hatalmak gyengébbek lettek morális és hatalmi szempontból is, de az sem elhanyagolható tény, hogy a szovjet blokkon belül is megmutatkoztak a problémák, amelyek a blokk vesztét okozták a későbbiekben.¹⁷⁵

VII. Az 1956 utáni megtorlás és konszolidáció

VII. 1. Magyarország

A forradalom nem ért véget a beavatkozással. Az emberek próbálták hátráltatni a Kádár-kormány munkáját, és ennek érdekében tüntettek és megtagadták a munkavégzést. Továbbra is fontos szerepet játszottak az értelmiséghez tartozók a munkástanácsokkal¹⁷⁶ együttműködve. Még a kormány is tárgyalt velük kezdetben. Az ellenállás egy legkézenfoghatóbb eszköze a röplapok, rendszerkritikát tartalmazó újságok kiadása volt. A küzdelem támogatására több szervezet¹⁷⁷ is létrejött.

November végén Nagy Imrét és társait őrizetbe vették, ami újabb tüntetéseket váltott ki. A kezdeti tárgyalásokat befejezte a kormány és betiltotta, majd felszámolták a korábbi munkástanácsokat és az egyéb szervezeteket is.

Elkezdődött a megtorlás. Kezdetben a cél az emberek megfélemlítése volt. Ennek eléréséhez nem riadtak meg attól sem, hogy fegyvertelen emberek közé löjenek.¹⁷⁸ Ez nem egyszer fordult elő. Több vidéki városban is a tüntetők közé lövettek anélkül, hogy

¹⁷⁵ Bayer 2006. 84. o.

¹⁷⁶ De Madariaga, Salvador: A magyar felkelés távlatai (Boros Attila fordítása). Nagyvilág, Világirodalmi folyóirat. LI. évfolyam, 9-10. szám (2006.szept.-okt.) 833-864. o. <<http://www.nagyvilag-folyoirat.hu/2006-9-10-ok.pdf>> (2014.04.25.) A munkástanácsokat még a forradalom alatt választották meg az üzemekben azzal a céllal, hogy átvegyék az irányítást.

¹⁷⁷ TANÁRI KÉZIKÖNYV az 1956-os forradalom történetét feldolgozó SULINET digitális órához–Kislexikon. Az 1956-os Magyar Forradalom Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány, Budapest. Magyar Elektronikus Könyvtár. <<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/kislexis.htm>> (2014.04.29.) Az egyik legjelentősebb a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága, melynek élén a híres zeneszerző, Kodály Zoltán állt.

¹⁷⁸ A Nógrád Megyei Levéltár internetes blogja (szerk.: Tyekvicska Árpád): Salgótarján történetének legtragikusabb és legsötétebb napja: 1956.december 8. <<http://nmlevel2-1956.blogspot.hu/2010/10/salgotarjan-tortenetenek-legtragikusabb.html>> (2014.04.27.) [továbbiakban: Nógrád Megyei Levéltár.] Marosán György: „Mától kezdve nem tárgyalunk, mától kezdve lövünk!” 1956.december 8.

figyelmeztették volna őket előzetesen. Ezek az akciók több halálos áldozattal is jártak.¹⁷⁹ A forradalmat ellenforradalommal minősítette a vezetés. E kijelentés után még radikálisabban, kegyetlenebbül léptek fel a korábbi események támogatóival és résztvevőivel szemben.

A szovjet csapatok mellett tevékenykedtek az úgynevezett pufajkások, akik nem riadtak meg az erőszak alkalmazásától. Nem egyszer előfordult, hogy oly mértékben megverték egy-egy ellenállót, hogy az belehalt a sérüléseibe. Az emberek rettegtek ekkoriban.

A forradalom végleges felszámolásának része volt a megtorlás, melynek keretén belül rengeteg embert tartóztattak le és ítélték el. A perek elsősorban nem az igazságot szolgálták, hanem az elrettentést, hasonlóan a Rákosi-korszakban lefolytatott koncepciós perekhez. Bár annyi különbség felfedezhető volt, hogy Kádár nem esett olyan túlzásokba, mint Rákosi. Ugyanis Kádár csak azokat távolította el ily módon, akik valós veszélyt jelentettek a rendszerre. A kivégzett személyek többsége azok voltak, akik fegyvert ragadtak a harcokban. Azonban ugyanerre a sorsra jutott Nagy Imre¹⁸⁰ és társainak egy része is.¹⁸¹ Sok egykori politikai vezető került hosszú évekre börtönbe. A „felelősségre vonások” évekig elhúzódtak és rengeteg embert ítélték el ezalatt.¹⁸²

Egyrészt a rettegés miatt, másrészt, mert nem tudtak vagy akartak továbbra is diktatúrában élni, sokan elmenekültek Magyarországról. A Kádár-rendszer megerősödése előtt viszonylag könnyen tudtak az emberek átjutni Ausztriába és Jugoszláviába, de amint a rendszer stabillá vált, minden ilyen kalandért az életükkel fizethettek. A fő célállomások Ausztria, Ausztrália, Új-Zéland és Anglia volt. De szinte bárhol szívesen látták az emigráló magyarokat. Még az USA is nagyobb arányban engedélyezte a bevándorlást. Főleg a fiatalok mentek el, hiszen ők még könnyebben eresztettek gyökeret máshol.

¹⁷⁹ Nógrád Megyei Levéltár.] „A sortűz halottainak a számáról eltérnek a források. Az egyik kormány kiküldött először 10–12, majd rögvést utána 56 halottról tett említést a jelentésében. A szintén jelenlevő Jakab Sándor megyei pártvezető cikkeiben és megyei monográfiájában 80 fölé helyezi ezt a számot. Az állásából átszervezés címén 1957. január közepén feltűnő gyorsasággal eltávolított városi anyakönyvvezető-nő 131 halottra emlékezett.”

¹⁸⁰ Open Society Archives (OSA): Folytatólagos tárgyalási jegyzőkönyv. <http://w3.osaarchivum.org/files/fa/999/4/1/nagyimre/ni_1958_06_15.pdf> (2014.04.26.); Nagy Imre az ítélet kihirdetése utáni szavai: „A halálos ítéletet a magam részéről igazságtalannak tartom, elfogadni nem tudom. Egyetlen vigaszom az, hogy a magyar nép, és a nemzetközi munkáosztály felment a súlyos vádak alól. Ugy érzem eljön majd az az idő, amikor igazságot lehet szolgáltatni az én ügyemben. Kegyelmet nem kérek.” Nagy Imrét összeesküvés és hazaárulás vádjával kötél általi halálra ítélték, és 1958. június 16-án hajnalban kivégezték.

¹⁸¹ Rádásul Nagy Imréék nem kapták meg az őket megillető végtisztességet, titokban temették el őket.

¹⁸² Az államszocializmus kora Magyarországon és Kelet-Közép-Európában. Bencsik Péter honlapja. <<http://allamszocializmus.lapunk.hu/tarhely/allamszocializmus/dokumentumok/perek4.pdf>> (2014.04.25.) „A megtorlás során 35ezer fő ellen folyt eljárás, 22 ezer főt ítélték börtönre és 229 végrehajtott halálos ítélet született.”

Magyarországon az emigráltakat olyan bűnözőknek könyvelték el, akik a hazát elárulták.
183

Ennek ellenére ki kell jelenteni, hogy a társadalom nagy része nem volt érintett a megtorlásban. Ugyanis Kádár célja az volt, hogy széles körben szerezzen magának támogatottságot. Ehhez azonban biztosítani kellett az anyagi biztonságot és jólétet. Ezt olyan intézkedésekkel kívánta elérni, mint például a beszolgáltatási rendszer eltörlése. Az ügyes politikájának köszönhetően 1957-ben különösebb atrocitásoktól mentesen ünnepelhette az ország május elsejét. A termelőszövetkezetek újrászervezésekor nem használtak olyan kegyetlen eszközöket, mint az első alkalommal.

A rendszer az 1960-as évek elejére szilárdult meg. Sok egykor elítélt személyt engedtek ki a börtönökből. Ez az esemény a nemzetközi szintre is kihatott, hiszen az ENSZ levette a napirendjéről a magyar kérdést. Ideológiáját tekintve a rendszer távolodott a sztálini eszméktől, és a pufajkások rendszerét is megszüntették túlzott kegyetlenkedésük miatt.¹⁸⁴

VII. 2. Az 1956 utáni két német állam

Az NSZK és az NDK között még fagyosabb lett a hangulat 1956 után, bár a korábbi évek eseményeire sem mondható, hogy közelítették volna a két országot egymáshoz. Hiszen elegendő csak arra gondolni, hogy az NDK, illetve a szovjet tömb mindig reagált a Nyugaton történt eseményekre, mint például Marshall-terv/OEEC és a KGST kettőse, vagy amikor az NSZK-t felvették a NATO-ba, akkor a keleti tömbbe tartozók létrehozták a Varsói Szerződést.

A két Németország között a legtöbb problémát Nyugat-Berlin helyzete okozta. Mivel nem volt teljesen lezárva, elkerítve egymástól a két városrész, viszonylag könnyen tudtak itt átszökni az NSZK-ba a keletnémet állampolgárok. Így nem oly meglepő az a tény sem, hogy ez nem tetszett az NDK vezetésének, és a kivándorlást meg kívánták akadályozni. Ennek kivitelezése a berlini fal lett, mely akár évtizedekre elválasztotta a családtagokat egymástól. Először csak drótkerítéssel zárták le a Nyugat-Berlinbe vezető utat, majd 1961. augusztus 13-án már egy „3,70 méter magasságú és 150 kilométer

¹⁸³ Stöver, Bernd: Der kalte Krieg. Verlag C.H. Beck oHG, München, 2007. 127. o. „tömeges kivonulás vette kezdetét.”; KSH jelentés az 1956-os disszidálásról. Regio – Kisebbségtudományi Szemle 2. évfolyam 4. szám (1991) <<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00008/pdf/11.pdf>> (2014.04.25.) Ausztrián és Jugoszlávián keresztül néhány hét leforgása alatt körülbelül 200 ezer ember hagyta el az országot.

¹⁸⁴ Munkásőrséget hozták létre helyettük.

hosszúságú betonfal”¹⁸⁵ választotta el a két városrészt. Annak ellenére, hogy szinte reménytelennek tűnt az átjutás, mégis sokan próbálkoztak. Voltak szerencsések, de voltak olyanok is, akiket elkaptak, megsebesítettek vagy életüket veszítették.¹⁸⁶

Egyes szakértők párhuzamot vontak a 1956. november 4-e és 1961. augusztus 13-a között. Ugyanis ezeken az időpontokon világosan látszódott mindenki számára, hogy milyen erőviszonyok uralkodnak a nagyhatalmak közt. Továbbá míg a magyaroknak a forradalom leverése a szabadság elvesztésével járt, addig a németek számára ekkor lett egyértelmű, hogy Németország nem lesz egységes és az ország felosztása ezzel befejeződött. A németek csalódtak, és ennek több vezető politikus is hangot adott. Heinrich Krone egyik beszédében kifejtette, hogy „semmilyen valós jelentősége sincs”¹⁸⁷ azoknak a korábbi ígéreteknek, melyeket a nyugati hatalmak tettek.¹⁸⁸

A feszült kapcsolatot az is jelezte, hogy sokáig semmilyen diplomáciai érintkezés nem volt megfigyelhető a két német állam között. Sokáig nem is ismerték el a másik állam létezését. A tényleges kölcsönös elismerés is csak 1972-ban következett be az alapszerződéssel.¹⁸⁹

VIII. Következtetések

Az 1956-os forradalmat a mai napig nehéz kategorizálni. Sokszínű volt, a magyar társadalom egésze érintett volt benne, viszont nagyon hamar véget ért. Hasonlóan ahhoz, hogy a hidegháborúban két hatalom és szövetségi rendszerük nézett egymással szembe, itt is két tábornak lehet megkülönböztetni. Az egyiket, amelyik a változást akarta, a demokratikus rendszer kialakítása mellett felszólalók alkották. Míg a másik az eredeti rendszert akarta megtartani kisebb-nagyobb reformok végrehajtásával.

Bár a forradalom elbukott, mert az idegen hatalom túlerejével szemben nem volt esély az ellenállásra, az elért hatásokról nem szabad elfelejtkezni. Hiszen a megtorlás

¹⁸⁵ Gaddis, John Lewis: *Der Kalte Krieg – Eine neue Geschichte*. Siedler Verlag, München, 2008. 146. o.

¹⁸⁶ Haus der Geschichte állandó kiállítás: Berliner Mauer rész., Bonn. 2013.08.23.

¹⁸⁷ Mezei 1999. 241. o.

¹⁸⁸ Mezei 1999. 239-241. o.

¹⁸⁹ Németh 1993. 173. o. „A Keleti Szerződések”; Willy Brandt kancellár külpolitikai programjában meghirdeti a szovjet zóna országai felé nyitó „új keleti politikát” (Neue Ostpolitik); kölcsönös elismerés; az ENSZ-be való felvétel.

időszaka után folyamatosan vált Magyarország a legszabadabbá a tömbben, nem hiába nevezték a legvidámabb barakknak.

A magyar forradalom azért is kiemelkedő a világtörténelemben, mert az egyetlen 20. századi forradalom, amelynél valódi esély lehetett volna a diktatúra megbuktatására. A nemzetközi viszonyokra gyakorolt hatása tagadhatatlan, hiszen hosszú ideig szerepelt az ENSZ napirendjén és a szovjetek cselekedetét a nyugati hatalmak egyöntetűen elítélték. A szabadságáért küzdő nemzetet pedig hősként emlegették.

A magyar forradalom kapcsán nemcsak a két német állam ellentétes hozzáállása rajzolódott ki előttünk, hanem rajtuk keresztül szembetaláltuk magunkat Kelet és Nyugat kapcsolatával is. Az NDK és az NSZK kapcsolatát meghatározta az újraegyesítés kérdése, melynek megvitatását az államok magyar forradalomhoz való viszonyulása nagymértékben befolyásolta. Míg az NSZK-ban próbálták a politikai rendszert és az állam berendezkedését a Nyugat által elvárt szintnek megfeleltetni, addig az NDK-ban az 1953-as felkelés után a kommunizmus eszméje még inkább a legfontosabb hatalomgyakorlást meghatározó tényező lett. A helyzetet bonyolította, hogy egyik német állam sem ismerte el a másikat, és mind az NSZK, mind az NDK saját magát ismerte el a német nemzet egyedüli és legitim képviselőjének.

Az NSZK ekkoriban már a nyugati integráció részese volt, és ez az integráció az egyik fő prioritásnak számított a nyugatnémet állam által folytatott politikában. A két német állam között olyan feszültségek húzódtak, amiket nem lehetett egyszerűen csak megszüntetni. Ráadásul a magyar forradalom hatására ezek csak továbbéleződtek és elmélyültek.

Az NDK-nak az volt az álláspontja, hogy az NSZK-nak változtatnia kell politikáján ahhoz, hogy az újraegyesítésről érdemben tudjanak tárgyalásokat folytatni. Közösén kell kialakítaniuk a feltételeket, amelyek biztosítják, hogy békeszerető állammá váljon Németország. Ki kell zárni annak a lehetőségét, hogy Németország ismételten veszélyeztetett területté váljon, nem szabad olyan rendszert létrehozni, ami csak újabb világháborúba sodorná az országot. Ehhez azonban valóban fontos a politikai prioritások megváltoztatása, és példaként említették az NSZK újrafelfegyverzésének problémáját. Ugyanis az egyesített Németország számára csak egy út járható; az, amelyik esetében megvalósul a békeszeret, a demokrácia és a jólét biztosítása a nép számára.

A meglévő ellentéteket tovább mélyítette a magyar forradalom leverését követő megtorlás időszaka is. Bár a nyugati államok szerveztek tiltakozásokat, nem tudtak hathatósan fellépni.

Összességében elmondható, hogy a két német állam között folyamatosan romlott a kapcsolat, és olyan töréspontok keletkeztek időről időre, amiket az adott politikai-ideológiai környezetben nem lehetett ésszerű érveléssel feloldani. Az NSZK vezetősége is csalódott a nyugati nagyhatalmakban, akik bár ígéretet tettek Németország újraegyesítésére, mégis elfogadták a status quo-t. A két német állam közötti mélypont is nem sokkal a magyar forradalom után következett be, amikor felépült a berlini fal, amely családokat szakított szét (szinte) minden lehetséges érintkezési forma nélkül. Bár idővel mégis nyitott egymás irányába a két német állam.

Felhasznált irodalom, források

Bayer, Pia: Der Internationale Kontext der Ungarnkrise 77.o. In: Vom Traum zum Trauma der Ungarnaufstand 1956; Begleitband zur Ausstellung Eisenstadt, 2006. Eisenstadt Landesmuseum 2006.

Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv (szerk.): A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956-1963. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2006.

Brosker, Peter (szerk.): 13 Tage erschütterten die Welt: Ein Dokumentarbericht von ungarischen Revolution Viktoriaverlag, Viktoriadruck München; 1957.

Darge, Tobias: Kriegsverbrechen im nationalen und internationalen Recht (Unter besonderer Berücksichtigung des Bestimmtheitsgrundsatzes). Springer Verlag, Berlin, 2011.

Dr. Németh István (szerk.): A német kérdés – Dokumentumgyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.

Gaddis, John Lewis: Der Kalte Krieg –Eine neue Geschichte. Siedler Verlag, München, 2008.

Heller, Michael und Alexander Nekrich: Geschichte der Sowjetunion, Bd. 1. Königstein, 1981.

Horváth István és Németh István: ...És a falak leomlanak. Magvető Kiadó, Budapest, 1999.

Horváth Jenő, Paragi Beáta és Csicsmann László: Nemzetközi kapcsolatok története 1941-1991. Pannonprint Kft, Veszprém, 2010.

Kowalczyk, Ilko-Sascha: Das bewegte Jahrzehnt – Geschichte der DDR von 1949 bis 1961. Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 2009.

Magyar ENSZ Társaság: Alapvető tények az ENSZ-ről. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2013.

Mezei Géza: Németország és a hidegháború. Új Mandátum, Budapest, 1999.

Propyläen Weltgeschichte Bd. 10. Frankfurt, 1986.

Reader's Digest: Jelenbe zárt múlt – Történetek a világ működéséről. Reader's Digest Kiadó Kft., Budapest, 2010.

Stöver, Bernd: Der kalte Krieg. Verlag C.H. Beck oHG, München, 2007.

Zachar, Jozsef: Von der "Monarchie mit vakantem Thron" zur Volksdemokratie: Ungarn 1937-1956. Böhlau Verlag, Wien, 2003.

Nationale Front des demokratischen Deutschland: Deutsche Politiker zur gegenwärtigen Lage. Brosúra, NDK, 1956.

Verrat an Ungarn röpirat

SOS Kommunisten morden ein Volk röpirat

Politischen Informationen: Ungarn spricht für Europa röpirat

Haus der Geschichte állandó kiállítás: Berliner Mauer rész. Bonn. 2013.08.23.

Az államszocializmus kora Magyarországon és Kelet-Közép-Európában. Bencsik Péter honlapja. <<http://allamszocializmus.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=717916#koal>> (2014.04.14.)

Az államszocializmus kora Magyarországon és Kelet-Közép-Európában. Bencsik Péter honlapja.

<<http://allamszocializmus.lapunk.hu/tarhely/allamszocializmus/dokumentumok/perek4.pdf>> (2014.04.25.)

A magyar állam története 1711–2006 (digitális tananyag): Alkotmányos helyzet 1956–1957

<http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/14Szab%F3_Marjanucz/html/9_2.htm> (2014.04.23.)

Cseh Géza: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok megye.

<<http://vfk.vfmk.hu/00000034/003.html>> (2014.04.25.)

De Madariaga, Salvador: A magyar felkelés távlatai (Boros Attila fordítása). Nagyvilág, Világirodalmi folyóirat. LI. évfolyam, 9-10. szám (2006.szept.-okt.) 833-864. o.

<<http://www.nagyvilag-folyoirat.hu/2006-9-10-ok.pdf>> (2014.04.25.)

Dömötörfi Tibor: A két német állam 1956-ban. História, No. 10. (2006)

<http://www.historia.hu/archivum/2006/0610_03.htm> (2014.04.24.)

Gyarmati György: Magyarország története – Demokráciából a diktatúrába 1945-1956. Kossuth Kiadó, Budapest, 2010. <http://www.academia.edu/6316539/Gyarmati_Gyorgy_-_Magyarország_tortenete_1945-1956_> (2014.04.29.)

Kecskés D. Gusztáv: A francia politikai pártok állásfoglalásai az 1956-os magyar forradalom kapcsán. AETAS, Történettudományi Folyóirat, 21. évf. 2006. 1. szám. 5-18. o. <<http://www.aetas.hu/2006-01/kecskes.pdf>> (2014.04.25.)

Kenyeres Ágnes (szerk.): Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990.

<<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC04834/05192.htm>> (2014.04.20.)

KSH jelentés az 1956-os disszidálásról. Regio – Kisebbségtudományi Szemle 2. évfolyam 4. szám (1991) <<http://epa.oszk.hu/00000/00036/00008/pdf/11.pdf>> (2014.04.25.)

Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára: Szabad Ifjúság rendkívüli kiadás, 1956. október 29.

<http://www.szabarchiv.hu/kepek/Madisz_1956_10_29_v.pdf> (2014.04.23.)

Margitáné Vizi Éva: A nemzeti bizottságok megalakulása és párharcok a kisvárdai járásban (1945-1946). <<http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/253-259.pdf>> (2014.04.14.)

Memento 56: a Petőfi Kör betiltása, HVG honlapja, 2011. október 21.

<http://hvg.hu/tudomany/20110629_petofi_kor_betiltas_dery_tibor> (2014.04.10.)

Memorandum von Konrad Adenauer über die Sicherung des Bundesgebietes (29. August 1950), Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE) honlapja.

<http://www.cvce.eu/obj/memorandum_von_konrad_adenauer_uber_die_sicherung_des_bundesgebietes_29_august_1950-de-77999062-f79e-41d9-9906-66cb5afb99e3.html> (2014.04.13.)

Mozaik web-tankönyv: A Rákosi-diktatúra. <http://www.mozaweb.hu/Lecke-Tortenelem-Tortenelem_8-A_Rakosi_diktatura-102082> (2014.04.29.)

Mózes Mihály és Kozári József: 1956 – Tanulmányok a forradalomról. EKF Líceum Kiadó, Eger, 2008. 109. o. <<http://tortenelem.ektf.hu/acta/1956.pdf>> (2014.04.10.)

Múlt-kor történelmi portál: Hatvan évvel ezelőtt kezdődött a nürnbergi per <<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=11596&print=1>> (2014.03.23.)

Nagy Imre rádióbeszéde 1956. október 28-án. <<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/dokument/nagyi28s.htm>> (2014.04.23.)

Németh István: A kettészakított Németország. Két világrendszer árnyékában, Rubiconline, 1997/5-6. Európa.

<http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_ketteszakitott_nemetorszag_ket_vilagrendszer_arnyekaban/> (2014.03.14.)

A Nógrád Megyei Levéltár internetes blogja (szerk.: Tyekvicska Árpád): Salgótarján történetének legtragikusabb és legsötétebb napja: 1956.december 8. <<http://nmlevel2-1956.blogspot.hu/2010/10/salgotarjan-tortenetenek-legtragikusabb.html>> (2014.04.27.)

Október 23. – A szabadság napja, Magyarország Kormánya honlap, 2013.

<<http://oktober23.kormany.hu/tortenelmi-kronologia-2013>> (2014.04.22.)

Open Society Archives (OSA): Folytatólagos tárgyalási jegyzőkönyv. <http://w3.osaarchivum.org/files/fa/999/4/1/nagyimre/ni_1958_06_15.pdf> (2014.04.26.)

Sántha Ferenc: Az emberiesség elleni bűncselekmények. MISKOLCI JOGI SZEMLE 3. évfolyam (2008) 1. szám <www.mjsz.uni-miskolc.hu/200801/5_santha.pdf> (2014.04.11.)

Sz. Bíró Zoltán: A sztálini "örökség" felülvizsgálata. História, No. 6-7. (2006)

<http://www.historia.hu/archivum/2006/0602_06.htm> (2014.04.13.)

TANÁRI KÉZIKÖNYV az 1956-os forradalom történetét feldolgozó SULINET digitális órához–Kislexikon. Az 1956-os Magyar Forradalom Dokumentációs és Kutatóintézete Közalapítvány, Budapest. Magyar Elektronikus Könyvtár. <<http://mek.oszk.hu/01900/01937/html/szerviz/kislex/kislexis.htm>> (2014.04.29.)

Tarján M. Tamás: 1896. június 7.: Nagy Imre miniszterelnök születése. Rubiconline, Kalendárium.

<http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1896_junius_7_nagy_imre_miniszterelnok_szuletese/> (2014.04.14.)

Történelemportal: 1956. október 26.: kegyetlen sortűzek vidéken. <<http://tortenelemportal.hu/2009/10/1956-oktober-26-kegyetlen-sortuzek-videken/>> (2014.04.20.)

Neues Deutschland, Organ des Zentralkomitees der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands: Bonn lieferte Waffen nach Ungarn. 1956.11.08. 11 évf., 267. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561108-0-1-0-0>> (2014.04.23.)

Neues Deutschland: Neue Fälschungen der westberliner Presse 1956.11.10. 1956.11.08. 11 évf., 269. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561110-0-1-9-0>> (2014.04.23.)

Neues Deutschland: Faschisten mordeten Frauen und Kinder – USA transportierten die Mörder nach Ungarn. 1956.11.08. 11 évf., 267. szám 5. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561108-0-5-0-0>> (2014.04.23.)

Neues Deutschland: Ungarn schlägt Konterrevolution nieder. 1956.10.25. 11 évf., 255. szám 1. o. <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/ddr-presse/ergebnisanzeige/?purl=SNP2532889X-19561025-0-1-0-0>> (2014.04.23.)

Berliner Zeitung: Bürgerliche Hilfe für Ungarn. 11. évf., 271. szám, n. a.

Berliner Zeitung: Eisenbahner solidarisch mit Polen und Ungarn. 1956.11.01. 11. évf., 260. szám, n. a.

Berliner Zeitung am Abend: Mit dem DRK nach Ungarn. 1956.11.10. n.a.

Das Kleine Volksblatt 1956.11.07. n. a.

Der Mittag: Spendenstrom für Ungarn. 1956.10.31. n. a

Der Morgen. 1956.11.06. 12. évf., 260B. szám, 1. o. főcíme.

Der Tagesspiegel 1956.10.31. 3391. szám, 6. o.;

Die Union: Pateneltern für 1872 ungarischen Kinder 1956.11.11. n. a.

Die Welt: Scharfe Proteste in aller Welt. 1956.11.06. 11. évf., 261. szám, 4. o.

Die Welt: „Drei weltpolitische Ereignisse: Ungarn, Ägypten, Wahl in USA” 1956.11.05. 11. évf., 260. szám, n.a.

Die Welt: Demonstranten am Brandenburger Tor. 1956.11.06. n. a.

Die Wochenpresse: Der Französische Außenminister Pineau im Pariser Rundfunk, 1956.11.10. 2. évf., 45. szám, 5. o.

„Die tragischen Ereignisse in Ungarn” című cikk: Volkswacht 1956.11.02.; Ostsee-Zeitung 1956.11.03. és Freie Presse 1956.11.03.

Frankfurter Allgemeine Zeitung: Budapesti Tagebuch 1956.10.31. 8. évf., 255. szám, 7. o.

Frankfurter Allgemeine Zeitung: Marsch zum Brandenburger Tor 1956.11.06., 8. évf., 260. szám, n. a.

Frankfurter Allgemeine Zeitung: Wien Zentrum der Opferbereitschaft für Ungarn 1956.10.30. 8. évf., 254. szám 3. o.

Leipziger Volkszeitung: Ans Werk-Bürger unserer Republik! 1956.11.11. n. a.

Neuer Kurier 1956.11.06. n. a. 2. o.

Telegraf: So erhob sich Budapest 1956.10.27. 11. évf., 253. szám, 3. o.

Telegraf am Sonntag: Der Satellitengürtel zerspringt. 1956.10.28. 11. évf., 254. szám, 1-2. o.

Volksstimme: Kampf gegen Konterrevolutionäre in Budapest. 1956.10.25. 11. évf., 249. szám, n. a.

Volksstimme: Zu den Vorgängen in Polen und Ungarn. 1956.10.30. 11. évf., 253. szám, n. a.

Volksstimme: Kampf gegen Konterrevolutionäre in Budapest. 1956.10.25. n. a.

Volksstimme: Dem ungarischen Volk unsere Hilfe. 1956.11.06. 11. évf., 259. szám, n.a.;

Volksstimmung: Komitee „Hilfe für Ungarn” gebildet Spenden auf Konto 12900. 1956.11.08. n. a.